

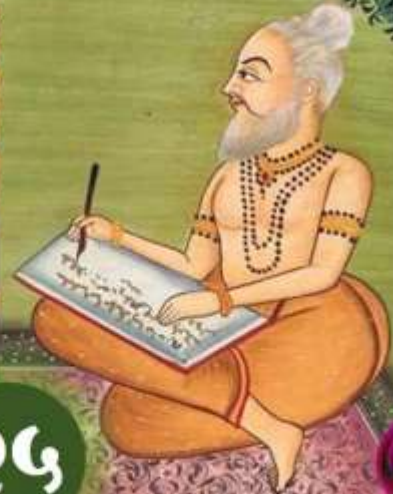

रामायण

युद्धकाण्ड ४

मराठी श्लोक श्री. श्याम कुलकर्णी

मूळ संस्कृत आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित

२५

सादर करीत आहे

-श्रीवाल्मिकी रामायण-

खंड २५- युद्धकाण्ड

मूळ संस्कृत – आद्यकवि वाल्मिकी मुनी

मराठी श्लोकमय अनुवाद-श्री.श्याम कुलकर्णी

- श्रीवाल्मिकी रामायण – खंड २५

मराठी समश्लोकी अनुवाद : श्री. श्याम कुलकर्णी

पत्ता : द्वाराश्री. जयवंत कुलकर्णी, "गन्धार" फ्लॅटक्र. ५/४

आयडियल कॉलनी, कोथरूड पुणे ४११०२९

संपर्क – व्हॉट्सएपक्र. ९७६५४५६५८१

Email : sgk६६४२@gmail. com

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act १९५७ provides for registration of such works.

Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क अनुवादकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी अनुवादकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

वाल्मिकीरामायण- २५

मराठी

श्याम कुलकर्णी

प्रकाशक: : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

१९ एप्रिल २०२६

©esahity Pratishthan®2026

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी (काव्यानुवादक)

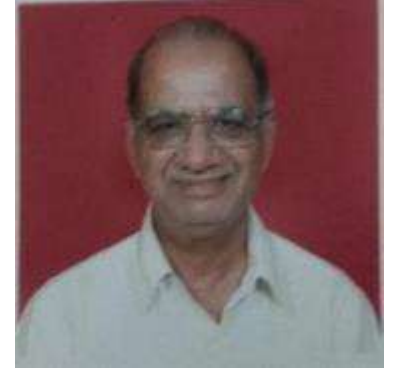
यंत्र अभियांत्रिकी मास्टर्स पदवी M. E. १९७५

अभियांत्रिकी महाविद्यालयातून प्राध्यापक म्हणून निवृत्त.

लेखनाची लहानपणापासून आवड. किल्लोस्कर, मनोहर,

वसंत, प्रपंच, लोकसत्ता अशा अनेक नियतकालिकांमधून

स्फुटलेखन प्रकाशित

प्रास्ताविक

ग्रन्थ पूर्ण होण्यापूर्वीच प्रस्तावना लिहिणे हा मर्यादातिभङ्ग आहे आणि 24,000 श्लोकांच्या “वाल्मीकीय रामायण” या ग्रन्थातील 350-400 श्लोकांचे रूपान्तरण हे तर मूळ ग्रन्थाचा साठावा भाग पूर्ण करण्यासारखे आहे. त्यामुळे हे दोन शब्द केवळ ईसाहित्य चे श्री. सुनीळ सामन्त यांचे ऋण मान्य करण्यासाठी लिहित आहे. केवळ त्यांच्या आग्रहामुळेच मी हे मोठे काम अंगावर घेतले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानतो.

या ग्रन्थास डॉ. रविन थत्ते यांच्यासारख्या महान व्यक्तीचा आशीर्वाद लाभणे हे माझे
महद्भाग्य!

हे काम माझ्या हातून पूर्ण होण्याचे भाग्य मला लाभो येवढीच ईश्वरचरणी प्रार्थना !

श्याम कुलकर्णी

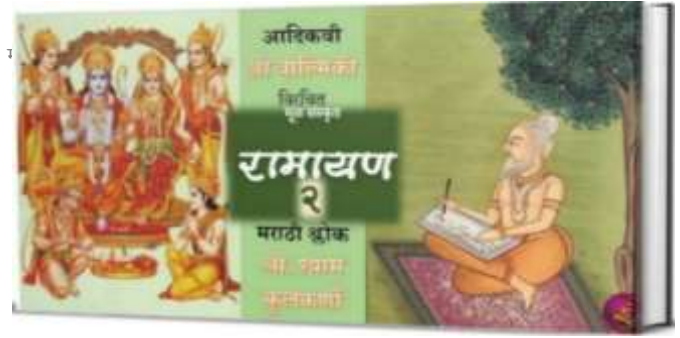
Dr. Ravin Thatte

श्याम कुलकर्णी ह्यांची आणि माझी ओळख खरे तर माझ्या व्यवसायामुळे (प्लास्टिक सर्जन \ सुघटन शल्य) झाली होती ह्याची त्यांनी मला हल्लीच ह्या त्यांच्या प्रकल्पाबद्दल चर्चा करतांना करून दिली . पुढे मी ज्ञानेश्वरीवर लिहिण्यास सुरुवात केल्या नंतर देखील आमची भेट झाली होती हे मात्र आठवते. हा रामायणावरचा त्यांचा प्रयत्न \प्रकल्प बघून आणि वाचून मी थक्क झालो आहे . केवढे प्रचंड काम आहे हे! ह्या पूर्वी त्यांनी भगवत गीतेवर, रामरक्षेवर आणि मेघदूतावर अशीच समश्लोकी लिहिण्याची कामगिरी केली आहे हे कळल्यावर तर मी अवाक झालो . असला माणूस माझ्या परिचयाचा

आहे हे कळून धन्य वाटले. त्यांनी हे सगळे काम "मी स्वानंदासाठी करत आहे" असे लिहिले आहे . सगळ्या मोठ्या कृती ह्या स्वानंदातूनच निर्माण होतात हे फार जुने सत्य इथे परत उजळले आहे. ही हल्लीची समश्लोकी , रामायणाची, आताच वाचली. ती फार छान उतरली आहे आणि वाचतांना खिळवून ठेवते. प्रकल्प अजून पूर्ण व्हायचा आहे तो नक्कीच पूर्ण होईल अशी खात्री आहे आणि त्यासाठी माझ्या सारख्या अनेकांच्या शुभेच्छा पोहोचवण्याचे काम मी आनंदाने करतो आहे.

Dr. रविन थत्ते

(प्लॅस्टिक सर्जन व संस्कृत पंडित. अध्यात्मावर ११ पुस्तके प्रकाशित)

श्रीवाल्मिकी रामायण- यापूर्वीचे खंड
वाचण्यासाठी

<https://www.esahity.com/23092343238123512366234023812350.html>

-अथ श्रीवाल्मीकी रामायण- २५

युद्धकाण्ड सर्ग ४९

घोरेण शरबन्धेन बद्धौ दशरथात्मजौ।

निःश्वसन्तौ यथा नागौ शयानौ रुधिरोक्षतौ॥१॥

दशरथपुत्र दोघे पडलेले बाणबन्धनी।

निःश्वसती नागांसम न्हालेले रुधिरात जे॥१॥

सर्वे ते वानर श्रेष्ठाः ससुग्रीवमहाबलाः।

परिवार्य महात्मानौ तस्थुः शोकपरिप्लुताः॥२॥

सर्व बाजुनि घेरूनी दोघांना सुग्रीवासह।
सर्व ते वानरश्रेष्ठ शोकात बुडुनि उभे ॥२॥

एतस्मिन्नन्तरे रामः प्रत्यबुध्यत वीर्यवान्।
स्थिरत्वात् सत्त्वयोगाच्च शरैः संदानितोऽपि सन् ॥३॥

तितुक्यात नागपाशी बद्ध श्रीराम मूर्च्छेतुनी।
उठे शक्ति मुळे आणि शरीरदृढतेमुळे ॥३॥

ततो दृष्ट्वा सरुधिरं निषण्णं गाढमर्पितम्।
भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥४॥

तेव्हां पाहुनि बन्धूस विषण्ण रक्तरंजित।
 होउनी अतिशय दुःखी विलाप श्रीराम करी॥४॥
 किंनु मे सीतया कार्य लब्धया जीवितेन वा।
 शयानं योऽद्य पश्यामि भ्रातरम् युधि निर्जितम्॥५॥
 मिळता जीवन सीता काय करू त्या घेउनी।
 जेव्हा पाहतो बन्धूस रणी पडलेल्या अश्या॥५॥
 शक्या सीतासमा नारी मर्त्यलोके विचिन्वता।
 न लक्ष्मणोसम भ्राता सचिवः साम्परायिकः॥६॥

शोधता सीतेसम नारी मर्त्यलोके मिळू शके।
 परि लक्ष्मणासम बन्धू सहायक न सापडे॥६॥
 परित्यक्ष्याम्यहं प्राणान् वानराणां तु पश्यताम्।
 यदि पञ्चत्वमापन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः॥७॥
 सुमित्रानन्दन राही न जीवित तर पाहता।
 वानरांनी प्राणत्याग मी करीन त्यांच्यापुढे॥७॥
 किं नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किं नु कैकयीम्।
 कथमम्बां सुमित्रां च पुत्रदर्शनलालसाम्॥८॥

विवत्सां वेपमानां च वेपन्तीं कुररीमिव।
 कथमाश्वासयिष्यामि यदि यास्यामि तं विना॥१॥
 काय सांगू मातांना कौसल्या आणि कैकयी।
 आणि तैसे सुमित्रेस पुत्र दर्शन इच्छुक॥८॥
 वासरू सोडुनि गेलेल्या गाईसम कांपणाऱ्या।
 आणि पिलू नसता रडणाऱ्या पक्षिणी सम॥९॥
 कथं वक्ष्यामि शत्रुघ्नं भरतं च यशस्विनम्।
 मया सह वनं यातो विना तेनाहमागतः॥१०॥

कसे भरत शत्रुघ्ना यशस्वी सांगू शकेन मी।
 की लक्ष्मणासवे गेलो आलो परि त्याच्याविना॥१०॥
 उपालम्भं न शक्यामि सोढमम्बासुमित्रया।
 इहेव देहं त्यक्ष्यामि नहि जीवितुमुत्सहे॥११॥
 शक्य न सहन करणे दोन मातांसह दूषणे।
 सुमित्रेची त्यामुळे मी करीन देहत्याग आता॥११॥
 धिङ्गां दुष्कृतकर्माणमनार्यं यत्कृते ह्यसौ।
 लक्ष्मणः पतितः शेते शरतल्पे गतासुवत्॥१२॥

अनार्य दुष्कर्मी माझा असो धिक्कार ज्यामुळे।
 मृत लक्ष्मण असे सुप्त बाणांच्या शय्येवरी॥१२॥
 त्वं नित्यं सुविषण्णं मामाश्वासयसि लक्ष्मण।
 गतसुर्नाद्य शक्तोऽसूड मामार्तमभिभाषितुम्॥१३॥
 आश्वाससि सदैव तू मज विषण्ण झाल्यावरी।
 परि प्राणहीन आज असमर्थ मजसि बोलण्या॥१३॥
 येनाद्य बहवो युद्धे निहता राक्षसाः क्षितौ।
 तस्यामेवाद्य शूरस्त्वं शेषे विनिहतः शनैः॥१४॥

मारले राक्षसां ज्याने युद्धी अनेक तोच तू।
 शूर असुनी बाणांनी सुप्त जाउनि मारला॥१४॥
 शयानः शरतल्पेऽस्मिन् सशोणितपरिस्रुतः।
 शरभूतस्ततो भासि भास्करोऽस्तमिव् ब्रजन्॥१५॥
 रक्ताने माखलेला तू दिससी शरशय्येवरी ।
 अस्ताचलि जाणाऱ्या सूर्यापरि प्रकाशित ॥१५॥
 बाणाभिहतमर्मत्वान्न शनोषीह भाषितुम्।
 रुजा चाब्रूवतो यस्य दृष्टरागेण सूच्यते॥१६॥

मर्मस्थल विदीर्ण होता बोलणे शक्य नसता।
 नेत्रांची लाली सूचित करि पीडा मर्मातली॥१६॥
 यथैव मां वनं यान्तमनुयातो महायुतिः।
 अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम्॥१७॥
 मी वनात येता जैसा लक्ष्मण मागून येतसे।
 तैसा मीही यमलोके तयास अनुसरीन ॥१७॥
 इष्टबन्धुजनो नित्यं मां च नित्यमनुव्रतः।
 इमामद्य गतोऽवस्थां ममानार्यस्य दुर्नयैः॥१८॥

इष्टबन्धुजन माझा भक्ति ज्याची मजवरी।
मज अनार्य दुर्नीती कारणे अवस्थेत या॥१८॥
सुरुष्टेनापि वीरेण लक्ष्मणेन न संस्मरे।
परुषं विप्रियं चापि श्रावितं तु कदाचन॥१९॥
न स्मरे कधी लक्ष्मण कठोर किंवा अप्रिया।
अत्यन्त कुपित झाला तरी मजला बोलला॥१९॥
विससर्जैकवेगेन पञ्चबाणशतानि यः।
इष्वस्त्रेअधिकस्तस्मात् कार्तवीर्याच्च लक्ष्मणः॥२०॥

लक्ष्मण एकाच वेगे पाचशे बाणांची करी।

वर्षा म्हणुनी तो श्रेष्ठ कार्तवीर्य अर्जुनाहुनी॥२०॥

यातील अर्जुन हैहव वंशातला सहस्रार्जुन ज्याला परशुरामाने मारले.

अस्त्रैरस्त्राणि यो हन्याच्छक्रस्यापि महात्मनः।

सोऽयमुर्त्यां हतः शेते महार्हशयनोचितः॥२१॥

शस्त्रे आपुल्या इन्द्राच्या अस्त्रांसहि जो छेदू शके।

शय्येऐवजी बहुमूल्य भूवरी मरुनि पडे॥२१॥

तत्तु मिथ्या प्रलप्तं मां प्रधक्ष्यति न संशयः।

यन्मया न कृतो राजा राक्षसानां बिभीषणः॥२२॥

न मी बनवू शकलो राक्षसराजा बिभीषणा।

असत्य वचन माझे निःसंशय जाळेल मज॥२२॥

अस्मिन् मुहूर्ते सुग्रीव प्रतियातुमितोऽर्हसि।

मत्वा हीनं मया राजन् रावणोऽभिभविष्यति॥२३॥

जाई परत सुग्रीवा मुहूर्तावरि याच तू।

मजविना असहाय्य समजुनी रावण तुझा।

तिरस्कार तो करील असे मजला वाटते॥२३॥

अङ्गदं तु पुरस्कृत्य ससैन्यं सपरिच्छदम्।
 सागरं तर सुग्रीव नीलेन च नलेन च॥२४॥
 सैन्य सामग्रीसह करुनी अङ्गदा पुढे।
 करुनि समुद्र पार नलनीलासवे जाइ तू॥२४॥
 कृतं हि सुमहत्कर्म यदनैर्दुष्करं रणे।
 ऋक्षराजेन तुष्यामि गोलाङ्गलाधिपेन च॥२५॥
 ऋक्षराजावरि संतुष्ट गोलाङ्गलावरी तसा।
 दाखवला पुरुषार्थ अन्या दुष्कर युद्धी तुम्ही ॥२५॥

अङ्गदेन कृतं कर्म मैन्देन द्विविदेन च।
 युद्धं केसरिणा संख्ये घोरं सम्पातिना कृतम्॥२६॥
 अङ्गद मैन्द द्विविद महापराक्रम करती।
 घोर युद्ध रणी केले केसरी सम्पातिने॥२६॥
 गवयेन गवाक्षेण् शरभेण गजेन च।
 अन्यैश्च हरिभिर्युद्धं मदर्थे त्यक्तजीवितैः॥२७॥
 शरभ गज गवाक्ष गवय तैसे अन्य वानरे।
 युद्ध केले मजसाठी प्राणाचा मोह सोडुनी॥२७॥

न चातिक्रमित्य शक्यं दैवं सुग्रीव मानुषैः।
यत्तु शक्यं वयस्येन सुहृदा वा परं मम॥२८॥
कृतं सुग्रीव तत सर्वं भवता धर्मभीरुणा।
मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरर्षभाः॥२९॥
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गन्तुमर्हथ।
न शक्य टाळणे दैव मनुष्यास्तव् सुग्रीवा।
जे जे शक्य सुहृदास वा परम मित्रास मम॥२८॥
केले सुग्रीवा ते ते धर्मभीरू सर्व तुम्ही।

तुम्ही सर्वांनी केले मित्रकार्य कपि शिरोमणी॥२९॥

इच्छा असेल तेथे जाऊ शकता आपण।

शुश्रुवुस्तस्य ये सर्वे वानराः परिदेवितम्॥३०॥

वर्तचक्रिरेऽश्रूणि नेत्रैः कृष्णेतरेक्षणाः॥३१॥

विलाप श्रीरामाचा जेव्हां सावळे केश वानरा॥३०॥

ऐकती सर्व त्यांच्या नेत्रातुनि अश्रु वाहती॥३१॥

ततः सर्वाण्यनीकानि स्थापयित्वा बिभीषणः।

आजगाम गदापाणिस्त्वरितं यत्र राघवः॥३२॥

सैन्यास स्थापुनि सर्व बिभीषण हाती गदा।
येतसे त्या स्थानी जेथे श्रीरामचन्द्र उपस्थित॥३२॥
तं दृष्ट्वा त्वरितं यान्तं नीलाञ्जनचयोपमम्।
वानराः दुद्रुवुः सर्वे मन्यमानास्तु रावणिम्॥३३॥
कज्जलासम कृष्ण त्या येता शीघ्र पाहुनिया।
धावति कपि सर्वत्र इन्द्रजित त्या मानुनी ॥३३॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः॥४९॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५०

अथोवाच महातेजा हरिराजो महाबलः।
किमियं व्यथिता सेना मूढवातेवनौर्जले॥१॥
तेव्हां विचारी सुग्रीव वानरराज महाबली।
का पळे सेना जैसी नौका वाऱ्याने जली॥१॥
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत्।
न त्वं पश्यसि रामं च लक्ष्मणं च महारथम्॥२॥

सुग्रीव वच ऐकून अंगद वालिपुत्र वदे।
 न पाहसी का श्रीराम लक्ष्मण महारथी तू ॥२॥
 शरजालाचितौ वीरावुभौ दशरथात्मजौ।
 शरतल्पे महात्मानौ शयानौ रुधिरौक्षितौ ॥३॥
 दोन्ही दाशरथी वीर शरशय्येवरि स्थित।
 बाणसमूहे ते व्याप्त रक्तलांछित होउनी ॥३॥
 अथाब्रवीद वानरेन्द्रः सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम्।
 नानिमित्तमिदं मन्ये भवितव्यं भयेन तु ॥४॥

अकारण असे होत मी न ऐसे मानतो ।
 भयाचे कारण काय अङ्गदा सुग्रीव वदे॥४॥
 विषण्णवदना ह्येते त्यक्तप्रहरना दिशः।
 पलायन्तेऽत्र हरयस्त्रासादुत्फुल्ललोचनाः॥५॥
 अस्त्रा फेकुनिया सर्व उदास पळतात ते।
 फाड्फाडुनिया डोळे पाहती भयकारणा ॥५ ॥
 अन्योन्यस्य न लज्जन्ते न निरीक्षन्ति पृष्ठतः।
 विप्रकर्षन्ति चान्योन्यं पतितं लङ्घयन्ति च॥६॥

न लाजति एकमेका मागेहि न पाहती।
 घासून एकमेका पडले तरि जाति लड्घुनी॥६॥
 एतस्मिन्नन्तरे वीरो गदापाणिर्बिभीषणः।
 सुग्रीवं वर्धयामास राघवं च जयाशिषा॥७॥
 तेवढ्यात गदाधारी बिभीषण तेथ येत।
 सुग्रीव श्रीरामाच्या अभ्युदय कामना करी॥७॥
 बिभीषणं च सुग्रीवो दृष्ट्वा वानरभीषणम्।
 ऋक्षराजं महात्मानं समीपस्थमुवाच ह॥८॥

वानर घाबरले ज्या पाहुनी त्या बिभीषणा।
 सुग्रीव जवळ उभ्या जाम्बवाना म्हणे असे॥८॥
 बिभीषणोऽयं सम्प्राप्तो यं दृष्ट्वा वानरर्षभाः।
 द्रवन्त्यायतसंत्रासा रावणात्मजशङ्कया॥९॥
 येई बिभीषण येथ ज्या पाहुनी वानरर्षभा।
 इन्द्रजित समजुनि त्या घाबरून पळती ते॥९॥
 शीघ्रमेतान् सुसंत्रस्तान् बहुधा विप्रधावितान्।
 पर्यवस्थापयाख्याहि बिभीषणमुपस्थितम्॥१०॥

शीघ्र जा सांगुनि त्यां न इन्द्रजित हा बिभीषण।
 पलायन करणाऱ्या करा सुस्थिर वानरां॥१०॥
 सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु जाम्बवानृक्षपार्थिवः।
 वानरान् सान्त्वयामास संनिवर्त्य प्रधावतः॥११॥
 सुग्रीव बोलता ऐसे ऋक्षराज जाम्बवान्।
 वानरां पळणाऱ्या त्या थांबवी धीर देउनी॥११॥
 ते निवृत्ताः पुनः सर्वे वानरास्त्यक्तसाध्वसाः।
 ऋक्षराजवचः श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा बिभीषणम्॥१२॥

ऐकोनि ऋक्षराजवच आणि पाहुनी बिभीषणा।

परत फिरती सर्व धीर येउनी वानर ॥१२॥

बिभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा गात्रं शरैश्चितम्।

लक्ष्मणस्य तु धर्मात्मा बभूव व्यथितस्तदा ॥१३॥

शरीरे बाणांनी व्याप्त रामलक्ष्मणांची पाहुनी।

बिभीषणास धर्मात्मा अतिशय खेद होतसे ॥१३॥

जलक्लिन्नेन हस्तेन तयोर्नेत्रे विमृज्य च।

शोकसम्पीडितमना रुरोद विललाप च ॥१४॥

ओल्या हातांनी नयन उभयांचे पुसूनिया।
 विलाप करीतसे तो शोकपीडित बिभीषण॥१४॥
 इमौ तौ सत्त्वसंपन्नौ विक्रान्तौ प्रियसंयुगौ।
 इमामवस्थां गमितौ राक्षसैः कूटयोनिभिः॥१५॥
 दोघे हे बलसंपन्न युद्ध ज्यां प्रिय बन्धुना।
 राक्षसे मायावी युद्धे दशा त्यांची केली असे॥१५॥
 भ्रातृपुत्रेण चैतेन दुष्पुत्रेण दुरात्मना।
 राक्षस्या जिह्याया बुध्या वंचितावृजुविक्रमौ॥१६॥

पराक्रम दाखविता दोघां दुरात्मा पुत्र बन्धुचा।

कुटिल राक्षसी बुध्या धोक्याने फसवी असा॥१६॥

शरैरिमावलं विद्धौ रुचिरेण समुक्षितौ।

वसुधायामिमौ सुप्तौ दृश्येते शल्यकाविव॥१७॥

देह दोघांचे शरे विद्ध साळीच्या शरिरापरी।

रक्ताने न्हालेले ते धरेवर पडती असे॥१७॥ साळीच्या शरीरावर काटे असतात

ययौर्वीर्यमुपाश्रित्य प्रतिष्ठा काङ्क्षिता मया।

ताविमौ देहनाशाय प्रसुप्तौ पुरुषर्षभौ॥१८॥

शौर्याच्या आश्रये ज्यांच्या लङ्केवर प्रतिष्ठित।
 व्हायची मज अभिलाषा तेच आज प्रसुप्त इथे॥१८॥
 जीवन्नद्य विपन्नोऽस्मि नष्टराज्यमनोरथः।
 प्राप्तप्रतिज्ञश्च रिपुः सकामो रावणः कृतः॥१९॥
 मृत आज जीवित मी नष्ट मनोरथ होउनी।
 सफल प्रतिज्ञा शत्रूची रावणपुत्र करीतसे॥१९॥
 एवं विलपमानं तं परिष्वज्य बिभीषणम्।
 सुग्रीवः सत्त्वसंपन्नो हरिराजोऽब्रवीदिदम्॥२०॥

बिभीषणा करणाऱ्या विलाप हृदया लावुनी।
 शक्तिशाली वानरराज सुग्रीव त्यास वदे असे॥२०॥
 राज्यं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ लंकायां नेह संशयः।
 रावणः सहपुत्रेण स्वकामं नेह लप्स्यते॥२१॥
 लंकेचे राज्य होईल प्राप्त निःसंशय तुज।
 कामना रावण पुरी पुत्रासह न करू शके॥२१॥
 गरुडाधिष्ठितावुभौ राघवलक्ष्मणौ।
 त्यक्त्वा मोहं वधिष्येते सगणं रावं रणे॥२२॥

सावध होता दोघे बैसुनी गरुडावरी।
राक्षसगणासहित ते करतील रावणवध॥२२॥
तमेवं सान्त्वयित्वा तु समाश्वास्य तु राक्षसम्।
सुषेणं श्वशुरं पार्वे सुग्रीवस्तमुवाच ह॥२३॥
सान्वन करुनी त्याचे आश्वासन हे देउनी।
सुग्रीव सुषेणश्वशुरा बोले जवळ जो उभा॥२३॥
सह शूरैर्हरिगणैर्लब्धसंज्ञावरिंदमौ।
गच्छ त्वं भ्रातरौ गृह्य किष्किन्धां रामलक्ष्मणौ॥२४॥

शुद्धीवर येता दोघे शूर वानरगणांसवे।
श्रीराम लक्ष्मणा घेउनि किष्किन्धेस जा तुम्ही॥२४॥
अहं तु रावणं हत्वा सपुत्रं सहबान्धवम्।
मैथिलीमानयिष्यामि शक्रो नष्टामिवश्रियम्॥२५॥
मी रावणास मारूनी पुत्र बांधवासहित।
आणीन मैथिलीस राजलक्ष्मीस इन्द्र जसा॥२५॥
श्रुत्वैतद् वानरेन्द्रस्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत्।
देवासुरं महायुद्धमनुभूतं पुरातनम्॥२६॥

ऐकुनी वानरेन्द्राचे वच सुषेण बोलला।
 देवासुर महायुद्ध पाहिले झालेले आम्ही॥२६॥
 तदा स्म दानवा देवान् शरसंस्पर्शकोविदान्।
 निजघ्नुः शस्त्रविदुषश्छादयन्तो मुहुर्मुहुः॥२७॥
 लक्षवेधे कुशल ऐश्या शस्त्रवेत्त्या देवतांना ।
 केले घायाळ बाणांनी दानवांनी अनेकदा॥२७॥
 तानातान् नष्टसंज्ञांश्च गतासुंश्च बृहस्पतिः।
 विद्याभिर्मन्त्रयुक्ताभिरोषभिश्चिकित्सति॥२८॥

त्या पीडित प्राणशून्य देवांच्या रक्षणास्तव।
 मन्त्रयुक्त विद्या तश्या योजुनी दिव्य औषधी।
 उपचार बृहस्पति करती त्यांच्यावरी॥२८॥
 तान्यौषधान्यानयितुं क्षीरोदं यान्तु सागरम्।
 जवेन वानराः शीघ्रं सम्पातिपनसादयः॥२९॥
 औषधि आणण्यासाठी त्या पनस सम्पातिसह्।
 क्षीरसागर तटे शीघ्र जावे वानरे माझे मत॥२९॥
 हरयस्तु विजानन्ति पार्वती ते महौषधौ।

संजीवकरणीं दिव्यां विशल्यां देवनिर्मिताम्॥३०॥

वानरे जाणती तेथ महौषधि ब्रह्मानिर्मिता।

संजीवकरणी विशल्यकरणी नामे प्रसिद्ध ज्या॥३०॥

चन्द्रश्च नाम द्रोणस्य क्षीरोदे सागरोत्तमे।

अमृतं यत्र मथितं तत्र ते परमौषधी॥३१॥

तौ तत्र विहितो देवैः पर्वतौ तौ महोदधौ।

अयं वायुसुतो राजन् हनूमांस्तत्र गच्छतु॥३२॥

चन्द्र द्रोण गिरि दोन क्षीरसागरतटी जिथे।

अमृतमन्थन केले असे पूर्वकाली जिथे॥३१॥
 देवे पर्वतां त्या केले महासागरी प्रतिष्ठित।
 दिव्य औषधि आणण्या जाईल हनूमान तिथे॥३२॥
 एतस्मिन्नन्तरे वायुर्मेघाश्चापि सवुद्युतः।
 पर्यस्य सागरे तोयं कम्पयन्निव पर्वतान्॥३३॥
 तेवढ्यात मेघघटा विजेसह वायू वाहती ।
 खळबळ सागरजळी पर्वता कांपवीति ते॥३३॥
 महता पक्षवातेन सर्वद्वीपमहाद्रुमाः।

निपेतुर्भग्नविटपाः सलिले लवणाम्भसि॥३४॥

गरुडपंखांनी निर्मित वायूने तोडले जाती।

महावृक्षांच्या फांद्या पडती सागरजले॥३४॥

अभवन् पन्नगास्तत्रस्ता भोगिनस्तत्रवासिनः।

शीघ्रं सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणार्णवम॥३५॥

लंकेतिल महासर्प तैसे सर्व जलजन्तु।

शीघ्रतापूर्वक शिरू लागती समुद्रजले॥३५॥

ततो मुहूर्तात् गरुडं वैनतेयं महाबलम्।

वानराः ददृशुः सर्वे ज्वलन्तमिव पावकम्॥३६॥
 काही क्षणात वानर प्रज्वलित अग्नीसमा
 महाबली वैनतेया तेथे पाहती उपस्थित॥३६॥
 तमागतमभिप्रेक्ष्य नागास्ते विप्रदुद्रुवुः।
 यैस्तु तौ पुरुषौ बद्धौ शरभूतैमहाबलईः॥३७॥
 पाहुनी त्या सर्व नाग बाणरूपे जे बान्धती।
 महापुरुषां दोघां ते भिउनी जाती पळुनी॥३७॥
 ततः सुपर्णः काकुत्स्थो स्पृष्ट्वा प्रत्यभिनन्द्य च।

विममर्शं च पाणिभ्यां मुखे चन्द्रसमप्रभे॥३८॥

गरुड दोघा बन्धुना स्पर्शुनी अभिनन्दुनी।

स्वहस्ते पुसे त्यांच्या चन्द्रम्यासम मुखां॥३८॥

वैनतेयेन संस्पृष्टास्तयोः संरुरुहुव्रणाः।

सुवर्णे च तनू स्निग्धे तयोराशु बभूवतुः॥३९॥

स्पर्शाने त्या घाव त्यांचे येति भरुनि तात्काळ।

शरीरे सुन्दर होती कान्तियुक्त स्निग्ध तशी॥३९॥

तेजो वीर्य बलं चौज उत्साहश्च महागुणाः।

प्रदर्शनं च बुद्धिश्च स्मृतिश्च द्विगुणा तयोः॥४०॥
 त्यांचे तेज बल ओज उत्साह बुद्धि स्मृति।
 महान गुण हे सर्व होती द्विगुणित तसे॥४०॥
 तावुत्थाप्य महातेजा गरुडो वासवोपमौ।
 उभौ च सस्वजे हृष्टो रामश्चैनमुवाच ह॥४१॥
 गरुडाने महातेजस्वी इन्द्रासम साक्षात् जो
 लावता त्यां हृदयास प्रसन्न श्रीराम वदे॥४१॥
 भवत्प्रसादाद् व्यसनं रावणिप्रभवं महत्।

उपायेन व्यतिक्रान्तौ शीघ्रं च बलिनी कृतौ॥४२॥

इन्द्रजित संकटातून मुक्त कृपेने आपल्या ।

उपाये आपल्या झालो बलसम्पन्न पूर्ववत्॥४२॥

यथा तातं दशरथं यथाजं च पितामहम्।

तथा भवन्तमासाद्य हृदयं मे प्रसीदति॥४३॥

दशरथ तात पितामह अज यांना भेटता।

आनन्द होतसे तोच मिळुनी प्रसन्न जाहलो॥४३॥

को भवान् रूपसम्पन्नो दिव्यस्रगनुलेपनः।

वसानो विरजे वस्त्रे दिव्याभरणभूषितः॥४४॥

रूपसम्पन्न तुम्ही कोण सांगा हे आम्हा तुम्ही।

स्वच्छ वस्त्रे तुम्ही दोन केली असती धारणा।

दिव्य आभूषणे सुशोभित अङ्गरागे विभूषित ॥४४॥

तमुवाच महातेजा वैनतेयो महाबलः।

पतत्रिराजः प्रीतात्मा हर्षपर्याकलेक्षणम्॥४५॥

पक्षीराज वैनतेय प्रसन्न मनी होउनी।

आनन्दाश्रु नेत्रे ज्याच्या श्रीरामा त्या वदे असे॥४५॥

अहं सखा ते काकुत्स्थ प्रियः प्राणो बहिश्चरः।
गरुत्मानिह सम्प्राप्तो युवयोः साह्यकारणात्॥४६॥
गरूड तुमचा मित्र बहिश्चर प्राण मी तुम्हा।
सहाय्यास उभयांच्या उपस्थित आज मी इथे॥४६॥
असुरा वा महावीर्या दानवा वा महाबलाः।
सुराश्चापि सगन्धर्वाः पुरस्कृत्य शतक्रतुम॥४७॥
नेमं मोक्षयितुं शक्ताः शरबन्धं सुदारुणं।
महापराक्रमी असुर किंवा दानव महाबली।

देवगन्धर्वही इन्द्रास करुनी पुढे येतीतरी।
 बाणबन्धनातुन या सर्पाकार भयंकर ॥४७॥
 समर्थ नव्हते करण्या मुक्त तुम्हा सर्व ते।
 मायाबलादिन्द्रजिता निर्मितं क्रूरकर्मणा॥४८॥
 एते नागाः काद्रवेयास्तीक्ष्णदंष्ट्रा विषोल्बणाः।
 रक्षोमायाप्रभावेण शरभूतास्त्वदाश्रयाः॥४९॥
 मायाबले इन्द्रजिताने क्रूरकर्मे निर्मित।
 कद्रू पुत्र तीक्ष्ण दंष्ट्र अति विषारी नाग हे।

राक्षसाच्या मायेने शरीरा तुमच्या वेढिती॥४९॥

सभाग्यश्चासि धर्मज्ञ राम सत्यपराक्रम।

लक्ष्मणेन सह भ्राता समरे रिपुघातिना॥५०॥

सौभाग्यशाली धर्मज्ञ रामा सत्यपराक्रमी।

बन्धु लक्ष्मणासवे मुक्त नागपाशातुनी॥५०॥

इमं श्रुत्वा तु वृतान्तं त्वरमाणोऽहमागतः।

ससैवावयो स्नेहात् सखित्वमनुपालयन्॥५१॥

ऐकुनि वृत्त हे आलो घाई करुनि मी इथे।

स्नेहाने आमच्यातील मित्रधर्म आचरण्या॥५१॥

मोक्षितौ च महाघोरादस्मात् सायकबन्धनात्।

अप्रमादश्च कर्तव्यो युवाभ्यां नित्यमेव हि ॥५२॥

आज सोडविले मी तुम्हा बाणबंधनातुनी।

परि यापुढे सावध रहावे सदैव तुम्ही ॥५२॥

प्रकृत्या राक्षसाः सर्वे संग्रामे कूटयोधिनः।

शूरानां शुद्धभावानां भवतामार्जवं बलम्॥५३॥

सर्व राक्षस स्वभावे कपटे युद्ध करणारे।

शुद्धभावी आपणाचे सरलता हेच बल॥५३॥

तन्न विश्वसनीयं वो राक्षसानां रणाजिरे।

एतेनैवोपमानेन नित्यं जिह्वा हि राक्षसाः॥५४॥

विश्वसून या दृष्टान्ती विश्वास राक्षसांवरी।

रणी न ठेवी कारण कुटिल राक्षस सदा॥५४॥

एवमुक्त्वा तदा रामं सुपर्णः स महाबलः।

परिष्वज्य च सुस्निग्धमाप्रष्टमुपचक्रमे॥५५॥

एवढे बोलुनि रामा मिठी मारुनि गरुड।

जाण्यास्तव त्याची आज्ञा घेण्याचा विचार करी॥५५॥

सखे राघव धर्मज्ञ रिपूणामपि वत्सल।

अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि गमिष्यामि यथासुखम्॥५६॥

शत्रूवरहि दयाळू धर्मज्ञ मित्रा राघवा।

आज्ञा द्यावी सुखे आता प्रस्थान करीन मी॥५६॥

न च कौतूहलं कार्यं सखित्वं प्रति राघव।

कृतकर्मा रणे वीर सखित्वं प्रतिवेत्स्यसि॥५७॥

आश्चर्य न करी सखा मी तुज म्हटल्यावरी।

युद्धी सफल होउनि येशील तेव्हां स्वतः।
 तुलाच समजेल सख्यभावास या मम॥५७॥
 बालवृद्धावशेषां तु लङ्कां कृत्वा शरोर्मिभिः।
 रावणं तु रिपुं हत्वा सीतां त्वमुपलप्स्यसे॥५८॥
 शरांनी आपल्या फक्त बालवृद्धच शिल्लक।
 राहतील लंकेत मृत होईल शत्रु रावण ।
 आणि सीतेस प्राप्त अवश्य करशील तू॥५८॥

इत्येवमुक्त्वा वचनं सुपर्णः शीघ्रविक्रमः।
 रामं च नीरुजं कृत्वा मध्ये तेषां वनौकसाम्॥५९॥
 प्रदक्षिणं ततः कृत्वा परिष्वज च वीर्यवान्।
 जगामाकाशमाविश्य सुपर्णः पवनो यथा॥६०॥
 गरुड शीघ्रविक्रम ऐसे वचन बोलुनी।
 निरोगी करुनी रामा नंतर वानरांमध्ये॥५९॥
 फिरुनी हृदया त्यांना लावुनिया वीर तो ।
 सुपर्ण वायुवेगाने निघुनी जाइ आकाशी॥६०॥

नीरुजौ राघवौ दृष्ट्वा ततो वानरयूथपाः।
 सिंहनादं तदा नेदुर्लाङ्गलं दुधुवुश्च ते॥६१॥
 पाहुनी निरोगी दोघां वानरायूथप सर्व।
 करती सिंहनाद मोदे हालवती शेषट्या॥६१॥
 ततो भेरीः समाजजुर्मृदङ्गांश्चाप्यवादयन्।
 दध्मुः शङ्खान् सम्प्रहृष्टाः श्लेलन्त्यपि यथापुरम्॥६२॥
 पिटले वानरांनी डंके शंखनादहि त्यासवे।
 आनंदे पूर्वीप्रमाणे ओरडती धरती ताल॥६२॥

अपरे स्फोट्य विक्रान्ता वानरा नगयोधिनः।
 द्रुमानुत्पाट्य विविधांस्तस्थुः शतसहस्रशः॥६३॥
 वानरे युद्ध करणारी वृक्ष पर्वत शिखरांसवे।
 उपटुनि अनेक वृक्ष लक्षावधि युद्धा खडे॥६३॥
 विसृजन्तो महानादांस्त्रासयन्तो निशाचरान्।
 लङ्कादारण्युपाजग्मुर्योद्धुकामाः प्लवङ्गमाः॥६४॥
 जोराने गर्जना करुनी घाबरवुनी निशाचरां।
 सर्व वानर युद्धेच्छेने लंकाद्वारीयेउनी उभे॥६४॥

तेषां सुभीमस्तुमुलो निनादो बभूव शाख्रामृगयूथपानाम्।
क्षये निदाघस्य यथा घनानां नादः सुभीमो नदतां निशीथे॥६५॥
तेव्हा वानरयूथपतींचा भयंकर सिंहनाद घुमू लागला जणु।
ग्रीष्मान्ती रात्री गर्जणाच्या मेघांची गम्भीर गर्जना होतसे॥६५॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे पञ्चाशः सर्गः॥५०॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५१

तेषां तु तुमुलं शब्दं वानराणां महौजसाम्।

नर्दतां राक्षसैः सार्धं तदा शुश्राव रावणः॥१॥

तुमुल नाद गर्जनेचा वानरांच्या महाबली।

त्यासमयी राक्षसांसहित ऐकतसे रावण॥१॥

स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं श्रुत्वा तं निनदं भृशम्।

सचिवानां ततस्तेषां मध्ये वचनमब्रवीत्॥२॥

सचिवांसह बसलेला रावण गम्भीर घोष तो।
 सिंहनाद उच्चस्वर ऐकुनी बोलला असे ॥२॥
 यथासौ सम्प्रहृष्टानां वानराणामुपस्थितः।
 बहूनां सुमहान् नादो मेघनामिव गर्जताम् ॥३॥
 सुव्यक्तं महती प्रीतिरेतेषां नात्र संशयः।
 तथाहि विपुलैर्नादैश्चक्षुभे लवणार्णवः ॥४॥
 जसा हा बहुसंख्यांक आनन्दित वानरांचा।
 महान् कोलाहल हा मेघगर्जने येवढा ॥३॥

याचा अर्थ त्या सर्वांना हर्ष भारी होतसे।
 गर्जनेने त्यांच्या होतसे विक्षुब्ध लवणार्णव॥४॥
 तौ तु बद्धौ शरिस्तीक्ष्णैर्धातरौ रामलक्ष्मणौ।
 अयं च सुमहान् नादः शङ्कां जनयतीव मे॥५॥
 तीक्ष्ण बाणाने बद्ध असता रामलक्ष्मण।
 महान नादे उपजे माझ्या मनी संशय॥५॥
 एवं च वचनं चोक्त्वा मन्त्रिणो राक्षसेश्वरः।
 उवाच नैरृतांस्तत्र समीपपरिवर्तिनः॥६॥

बोलुनी असे मन्त्र्यांना राक्षसराज रावणा।

उभ्या स्वतःच्याजवळी राक्षसांना असे म्हणे॥६॥

ज्ञायतां तूर्णमेतेषां सर्वेषां च वनौकसाम्।

शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्थितम्॥७॥

शीघ्र जाउनिया तुम्ही शोकसमय असुनी।

शोधा वानरांच्या हर्षा काय कारण असे॥७॥

तथोक्तास्ते सुसम्भ्रान्ताः प्राकारमधिरुह्य च।

ददृशुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्मना॥८॥

आदेशे घाबरलेले चढुनी परकोटावरी।
 पाहती वानरसेना नेता सुग्रीवासवे॥८॥
 तौ च मुक्तौ सुघोरेण शरबन्धेन राघवौ।
 समुत्थितौ महाभागौ विषेदुः सर्व राक्षसाः॥९॥
 श्रीराम लक्ष्मण मुक्त भयंकर बन्धनातुनि।
 समजता राक्षसांना हे दुःख अतिशय् होतसे॥९॥
 संत्रस्तहृदयाः सर्वे प्राकारादवरुह्य ते।
 विवर्णा राक्षसा घोरा राक्षसेन्द्रमुपस्थिताः॥१०॥

भयकंपित ते राक्षस तटावरुनी उतरुनी।
 उदास होउनि येती सेवेत राक्षसेन्द्राच्या॥१०॥
 तदप्रियं दीनमुखा रावणस्य च राक्षसाः।
 कृत्स्नं निवेदयामासुर्यथावद् वाक्यकोविदाः॥११॥
 दीनमुखे रावणाचे राक्षस वाक्यकोविदा।
 अप्रिय समाचार सर्व पाहिलेला सांगती॥११॥
 यौ ताविन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।
 निबद्धौ शरबन्धेन निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ॥१२॥

विमुक्तौ शरबन्धेन दृश्यते तौ रणाजिरे।
 पाशानिव गजौ छित्त्वा गजेन्द्रसमविक्रमौ॥१३॥
 इन्द्रजिताने ज्या युद्धी रामलक्ष्मण बन्धुना।
 बान्धले शरबन्धाने शकती न हलवू हातही॥१२॥
 तेच वीर जसा हत्ती स्वतंत्र बन्ध तोडुनी।
 तैसे बाणबन्धनातून मुक्त उभे समराङ्गणी॥१३॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां राक्षसेन्द्रो महाबलः।
 चिन्ताशोकसमाक्रान्तो विवर्णवदनोऽभवत्॥१४॥

ऐकोनि वचन त्यांचे राक्षसेन्द्र महाबली।
बुडुनी चिन्ताशोकात उतरे त्याचा चेहरा॥१४॥
घोरैर्दत्तवरैर्बद्धो शरैराशीविषोपमैः।
अमोघैः सूर्यसंकाशेः प्रमथ्येन्द्रजिता युधि॥१५॥
तदस्त्रबन्धमासाद्य यदि मुक्तौ रिपू मम।
संशयस्थमिदं सर्वमनुपश्याम्यहं बलम्॥१६॥
विषारी सर्पासम घोर वरदाने प्राप्त अमोघ।
अमोघ सूर्यासम जे तेजस्वी अस्त्रबन्धने॥१५॥

इन्द्रजिताच्या पडुनी जर ते सुटती त्यातुनी।
 तर मी संशयापन्न पाहतो मम सेनेस॥१६॥
 निष्फलाः खलु संवृत्ताः शराः पावकतेजसः।
 आदत्तं येस्तु संग्रामे रिपूणां जीवितं मम॥१७॥
 युद्धस्थली मम शत्रूंचे प्राण ज्यानी घेतले।
 ते अग्नितुल्य तेजस्वी बाण निष्फल जाहले॥१७॥
 एवमुक्त्वा तु संकृद्धो निःश्वसन्नुरगो यथा।
 अब्रवीद् रक्षसां मध्ये धूम्राक्षं नाम राक्षसम्॥१८॥

असे बोलुनि क्रोधाने फुसकारुनि सर्पापरी।
राक्षसातील धूम्राक्ष नामे राक्षसा बोलला॥१८॥
बलेन महता युक्तो रक्षसां भीमविक्रम।
त्वं वधायाशु निर्याहि रामस्य सह वानरैः॥१९॥
महापराक्रमि वीरा मोठी सेना घेउनि जाई।
शीघ्र वानरांसह रामाचा वध करण्यास्तव॥१९॥
एवमुक्तस्तु धूम्राक्षो राक्षसेन्द्रेण धीमता।
परिक्रम्य ततः शीघ्रं निर्जगाम नृपालयात्॥२०॥

राक्षसेन्द्र आज्ञा देता करुनी त्याची परिक्रमा ।
 राजभवनातुनि शीघ्र बाहेर धूम्राक्ष पडे॥२०॥
 अभिनिष्क्रम्य तद् द्वारं बलाध्यक्षमुवाच ह ।
 त्वरयस्व बलं शीघ्रं किं चिरेण ययत्सत्ः॥२१॥
 द्वाराजवळ जाऊनी सेनापतीस तो म्हणे ।
 करी तयार सेनेस विलम्ब न युद्धा करी॥२१॥
 धूम्राक्षवचनं श्रुत्वा बलाध्यक्षो बलानुगः ।
 बलमुद्योजयामास रावनस्याज्ञया भृशम्॥२२॥

त्याचे वचन ऐकोनी सेनापति सैन्यासवे।
 रावणाज्ञेनुसार करी मोठे सैन्यबल उभे॥२२॥
 ते बद्धघण्टा बलिनो घोररूपा निशाचराः।
 विनद्यमानाः संहृष्टा धूम्राक्षं पर्यवारयन्॥२३॥
 अस्त्रांना घण्टे बान्धुनि घोररूप निशाचरा।
 उत्साहे गर्जना करित धूम्राक्षाभोवती उभे॥२३॥
 विविधायुधहस्ताश्चशूलमुद्गरपाणयः।
 गदाभिः पट्टिशैर्दण्डैरायसैर्मुसलैरपि॥२४॥

परिधैर्भिन्दिपालैश्च भल्लैः पाशैः परश्वधैः।
 निर्ययू राक्षसा घोरा नर्दन्तो जलदा यथा॥२५॥
 नाना प्रकारची शस्त्रे हातात त्यांच्या असती॥
 शूल मुद्गर मूसल गदा परिघ पट्टिश ॥२४॥
 भिन्दिपाल भाले पाश यांसह ते भयानका।
 करती मेघासमान गर्जना घोर राक्षसा॥२५॥
 रथैः कवचिनस्त्वन्ये ध्वजैश्च समलंकृतैः।
 सुवर्णजालविहितः खरैश्च विविधाननैः॥२६॥

हयैः परमशीघ्रश्च गजैश्चैव मदोत्कटैः।

निर्ययुर्नैऋत्यव्याघ्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः॥२७॥

रथातुनि निघती काही ध्वजांनी अलंकृत।

सुवर्णजालाच्छादित विविध गर्दभासवे।

घोड्यावरी अतिशीघ्र मदोत्कट हत्तीवरी।

स्वार होउनि व्याघ्रासम दुर्जय युद्धास ते॥२७॥

वृकसिंहमुखैर्युक्तं खरैः कनकभूषितैः।

आरुरोह रथं दिव्यं धूम्राक्षः खरनिस्वनः॥२८॥

कनकभूषित गर्दभ दिसती वृकसिंहापरी ।
 गर्दभवाणि धूम्राक्ष स्वार् दिव्य रथावरी॥२८॥
 स निर्यातो महावीर्यो भूम्राक्षो राक्षसैर्वृतः।
 हसन् वै पश्चिमद्वाराद्धनुमान् यत्र तिष्ठति॥२९॥
 राक्षसावृत धूम्राक्ष महावीर हासत् निघे।
 पश्चिमद्वारातूनि उभा असे हनुमान् जिथे॥२९॥
 रथप्रवरमास्थाय् खरयुक्तं खरस्वनम्।
 प्रयान्तं तु महाघोरं राक्षसं भीमदर्शनम्॥३०॥

अन्तरिक्षगताः क्रूराः शकुनाः प्रत्यषेधयन्।
 खरयुक्त रथी श्रेष्ठ गर्दभासम ज्या ध्वनी।
 राक्षसा त्या महाघोर जाताना युद्धास्तव॥३०॥
 क्रूर पक्षी नभी बोलुनि अशुभ थाम्बवती तया।
 रथशीर्षे महाभीमो गृध्रश्च निपपात ह॥३१॥
 ध्वजाग्रे ग्रथिताश्चैव निपेतुः कुणपाशनाः।
 रुधिरो महान् श्वेतः कबन्धः पतितो भुवि॥३२॥
 रथशीर्षावरी पडे गृध्र एक भयानक।

परस्पर गुन्तुन पक्षी पडती ध्वजाग्रावरी।
 मोठे धड श्वेत पडे रक्तरंजित भूवरी॥३२॥
 विस्वरं चोत्सृजन्नादान् धूम्राक्षस्य् निपातितः।
 ववर्ष रुधिरं देवः संचचाल च मेदिनी॥३३॥
 चित्कारुनि जोरात ते पडे धूम्राक्षाजवळी।
 रक्तवर्षा मेघ करती धरती लागे हलू॥३३॥
 प्रतिलोमं ववौ वायुर्निर्घातसमनिःस्वनः।
 तिमिरौघावृतास्तत्र दिशश्च न चकाशिरे॥३४॥

प्रतिकूल दिशेने वायु वाहुनी वज्रपातासम।
करी ध्वनि अन्धःकार सर्व दिशांना होतसे॥३४॥

स तूत्पातांस्ततो दृष्ट्वा राक्षसानां भयवहान्।
प्रादुर्भूतान् सुघोरांश्च धूम्राक्षो व्यथितोऽभवत्।
मुमुहू राक्षसा सर्वे धूम्राक्षस्य पुरःसराः॥३५॥

राक्षसांना भयकारी प्रकट उत्पात पाहुनी।
होई व्यथित धूम्राक्ष तसेच राक्षस त्याच्यासवे।
पुढेमागे असणारे जणु होति निष्चेष्टच॥३५॥

ततः सुभीमो बहुभिर्निशाचरैर्वृतोऽभिनिष्क्रम्य रणोत्सुको बली।
ददर्श तां राघवपालितां महौघकल्पां बहु वानरी चमूम्॥३६॥
अनेक युद्धोत्सुक निशाचरांसवे बलवान धूम्राक्षा येता बाहेर।
दिसे त्या वानरसेना समुद्रासम विशाल राघवबले सुरक्षित॥३६॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः॥५१॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५२

धूम्राक्षं प्रेक्ष्य निर्यान्तं राक्षसं भीमविक्रमम्।
विनेदुर्वानराः सर्वे प्रहृष्टा युद्धकाक्षिणः॥१॥
धूम्राक्षास पाहुनिया पराक्रमी त्या राक्षसा।
हर्षोत्साहे सिंहनाद युद्धेच्छु करती कपि॥१
तेषां सुतुमुलं युद्धं संजज्ञे कपिरक्षसाम्।
अन्योन्यं पादपै घोरैर्निर्जतां शूलमुद्गरैः॥२॥

वानरराक्षसांमध्ये भयंकर युद्धहो सुरू।
 वृक्ष शूल मुदगरे प्रहार करती घोर ॥२॥
 राक्षसैर्वानरा घोरा विनिकृत्ताः समन्ततः।
 वानरैः राक्षसाश्चापि द्रुमैर्भूमिसमीकृताः॥३॥
 राक्षस वानरां घोर चहुबाजूनी मारती।
 वानर वृक्षांनी त्यांना लोळवती भूमीवरी॥३॥
 राक्षसास्त्वभिसंकुद्धा वानरान् निशितैः शरैः।
 विव्यधुर्घोरसंकाशसैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः॥४॥

त्यांच्यावर राक्षसही कङ्कपत्रयुक्त घोर ।
 तीक्ष्ण बाण सोडुनिया करती जखमी तयां॥४॥
 ते गदाभिश्च भीमाभिः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः।
 घोरेश्च परिचेश्चित्रैस्त्रिशूलैश्चापि संश्रितैः॥५॥
 विदार्यमाणा रक्षोभिर्वानरास्ते महाबलाः।
 अमर्षजनितोद्धर्षाश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत्॥६॥
 गदा पट्टिश कूट परिघ घोर मुद्गर।
 राक्षसे विचित्र होता त्रिशूले विदीर्ण कपि॥५॥

संतप्त होउनि ज्यांना अधिक स्फुरणयेई।
 आणि निर्भय होऊनी लढती अधिक बळे॥६॥
 शरनिर्भिन्नगात्रास्ते शूलनिर्भिन्नदेहिनः।
 जगृहस्ते द्रुमांस्तत्र शिलाश्च हरियूथपाः॥७॥
 शरीरं छिन्न बाणांनी शूलांनी विदीर्ण देहे।
 उचलती शिळा वृक्ष अवस्थेतहि त्या कपि॥७॥
 ते भीमवेगा हरयो नर्दमानस्ततस्ततः।
 ममन्थू राक्षसान् वीरान् नामानि च बभाषिरे॥८॥

महाभयंकर वेगे गर्जना करिती महान्।
 पकडुनी राक्षसांना चेचती नावे घेउनी॥८॥
 तद् बभूवाद्भुतं घोरं युद्धं वानररक्षसाम्।
 शिलाभिर्विविधाभिश्च बहुशाखैश्च पादपैः॥९॥
 वानरा राक्षसांमध्ये होतसे अद्भुत युद्ध।
 नाना शिळा तसे वृक्ष बहुशाखी योजुनी॥९॥
 राक्षसा मथिताः केचिद् वानरैर्जितकाशिभिः।
 प्रवेमू रुधिरं केचिन्मुखै रुधिरभोजनाः॥१०॥

विजयोल्लासे वानर तुडविती राक्षसांना।

राक्षस रक्तपिपासू ओकण्या रक्त लागती॥१०॥

पार्वेषु दारिता केचिद् केचिद् राशीकृता द्रुमैः।

शिलाभिश्चूर्णिताः केचिद् केचिद् दन्तैर्विदारिताः॥११॥

काहींचे फाटती देह पडती वृक्षप्रहारे ।

काहींचे चूर्ण शिळांनी काही चावचावुनी॥११॥

ध्वजैर्विमथितैर्भग्नैः खड्गैश्च विनिपातितैः।

रथैर्विध्वंसितैः केचिद् व्यथिता रजनीचराः॥१२॥

ध्वज उपटुनी ध्वस्त तलवारी ओढूनिया।
 रथ विध्वंसित होती राक्षसांची ही दुर्दशा॥१२॥
 गजेन्द्रैः पर्वताकारैः पर्वताग्रैर्वनौकसाम्।
 मथितैर्वाजिभिः कीर्णं सारोहैर्वसुधातलम्॥१३॥
 वानरांनी फेकलेल्या पर्वतशिखरांखाली।
 चेंगरलेले अश्व पर्वताकार गजराज।
 घोडेस्वार यांनी सर्व रणभूमी व्यापिली॥१३॥
 वानरैर्भीमविक्रान्तैराप्लुत्योत्प्लुप्त्य वेगितैः।

राक्षसा करजैस्तीक्ष्णैर्मुखेषु विनिदारिताः ॥१४॥
 भीमविक्रमी वानर वेगे मारुनी उड्या।
 पंजांनी आपुल्या करती विदीर्ण राक्षसमुखे॥१४॥
 विषण्णवदना भूयो विप्रकीर्णशिरोरुहाः।
 मूढाः शोणितगन्धेन निपेतुर्धरणीतले॥१५॥
 होती विषण्ण राक्षस विस्कटति केश शिरी।
 रक्तगन्धे मूर्च्छित पडती ते भूमीवरी॥१५॥
 अन्ये तु परमकृद्धा राक्षसा भीमविक्रमाः।

तलैरेवाभिधावन्ति वज्रस्पर्शसमैर्हरीन्॥१६॥

क्रुद्ध होउनिया अन्य महापराक्रमि राक्षसा

करती मुष्टिप्रहार वज्रासम वानरांवरी॥१६॥

वानरैः पातयन्तस्ते वेगिता वेगवत्तरैः।

मुष्टिभिश्चरणैर्दन्तैः पादपैश्चावपोथिताः॥१७॥

वेगशाली राक्षसां त्या लाथा बुक्क्यानी वानरा

चावुनी वा प्रहाराने वृक्षांच्या मारमारती॥१७॥

सैन्यं तु विद्रुतं दृष्ट्वा धूम्राक्षो राक्षषर्षभः।

रोषेण कदनं चक्रे वानरानां युयुत्सताम्॥१८॥
 पाहुनि आपली सेना वानरांनी पळविली।
 रागाने स्वतः येऊनी लागे करण्या संहार ॥१८॥
 प्रासैः प्रमथिता केचिद् वानराः शोणितस्ववाः।
 मुद्गरैराहताः केचित् पतिता धरणीतले॥१९॥
 वानरां काहि भाल्याने मारता रक्त वाहिले।
 मुद्गरे जखमी काही होउनी पडती भूवरी॥१९॥
 परिषैर्मथिता केचिद् भिन्दिपालैश्च दारिताः।

पट्टिशैर्मथिताः केचिद् विह्वलन्तो गतासवः॥२०॥

परिघाने विद्ध काही भिन्दिपाल अन्या चिरे।

आघाते पट्टिशांच्या प्राणां काही जाति सोडुनी॥२०॥

केचिद् विनिहता भूमौ रुधिरार्द्रा वनौकसः।

केचिद् विद्राविता नष्टाः संक्रुदै राक्षसैर्युधि॥२१॥

आघाते राक्षसांच्या रक्तबंबाळ होउनी।

पडती भूमीवरी काही लपती पळुनिया॥२१॥

विभिन्नहृदयाः केचिदेकपाइन शायिताः।

विदारितास्त्रिशूलैश्च केचिदान्त्रैर्विनिःसृताः॥२२॥

हृदय् विदीर्ण काहींचे काही होति आडवे।

त्रिशूले धूम्राक्ष काहींची बाहेर काढी आंतडी॥२२॥

तत् सुभीमं महद्युद्धं हरिराक्षससंकुलम्।

प्रबभौ शस्त्रबहुलं शिलापादपसंकुलम्॥२३॥

राक्षसवानर ते युद्ध प्रतीत हो भयानक।

अस्त्रशस्त्रासवे शिळावृक्ष रणभूमी व्यापती॥२३॥

धनुर्ज्यातन्त्रिमधुरं हिक्कातालसमन्वितम्।

मन्दस्तनितगीतं तद् युद्धगान्धर्वमाबभौ॥२४॥

अद्भुत युद्ध प्रतीत संगीतमहोत्सवासमा।

टणत्कार धनुष्याचा भासे वीणानाद जणु।

मन्दस्वर घायाळांचा गीताचे स्थान घेतसे।

हिव्का ताल जणु युद्धे वानरराक्षस॥२४॥

धूम्राक्षस्तु धनुष्पाणिर्वानरान् रण मूर्धनि।

हसन् विद्वावयामास दिशस्ताञ्छ्रवृष्टिभिः॥२५॥

धनुषासह धूम्राक्ष शरवृष्टि करोनिया।

हसत वानरां सर्व पळवी सर्व दिशांस॥२५॥

धूम्राक्षेणार्दितं सैन्यं व्यथितं प्रेक्ष्य मारुतिः।

अभ्यवर्तत संकृद्धः प्रगृह्य विपुलां शिलाम्॥२६॥

धूम्राक्षे पीडित सैन्या पाहुनी क्रुद्ध मारुती।

येई त्याच्यापुढे हाती घेउनी विशाल शिळा॥२६॥

क्रोधात् द्विगुणताम्राक्षः पितुस्तुल्यपराक्रमः।

शिलं तां पातयामास धूम्राक्षस्य रथं प्रति॥२७॥

क्रोधे अतिलालनेत्र परक्रमि पितावायूपरी।

फेकतसे विशाल शिला धूम्राक्षरथावरी॥२७॥

आपतन्ती शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य सम्भ्रमात्।

रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत॥२८॥

पाहुनी येता त्या शिला घेउनिया हाती गदा।

रथातुनि वेगे उडी मारूनी भूवरी उभा ॥२८॥

सा प्रमथ्य रथं तस्य निपपात शिला भुवि।

सचक्रकूबर साश्वं सध्वजं सशरासनम्॥२९॥

शिला ती कूबर अश्व रथा चक्र ध्वजासह ।

करुनी सर्वांचे चूर्ण जमिनीवरी ती पडे॥२९॥

स भक्त्वा तु रथं तस्य हनूमान् मारुतात्मजः।

रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्दुमैः॥३०॥

रथा नष्ट करोनी त्याच्या हनूमान् मारुतात्मज।

करू लागे फान्द्यासह वृक्षे राक्षससंहार॥३०॥

विभिन्नशिरसो भूत्वा राक्षसा रुधिरोक्षिताः।

द्रुमैः प्रमथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले॥३१॥

अनेक राक्षस मस्तक तुटोनी रक्तबंबाळ।

वृक्षाघाते घायाळ अन्य पडती भूमीवरी॥३१॥

विद्राव्य राक्षसं सैन्यं हनूमान् मारुतात्मजः।

गिरेः शिखरमादाय धूम्राक्षमभिद्रुवे॥३२॥

ऐसे राक्षससेनेस खण्डुनी मारुतात्मज।

गिरिशिखरासह हल्ला धूम्राक्षावर् करी॥३२॥

तमापतन्तं धूम्राक्षो गदमुद्यम्य वीर्यवान्।

विनर्दमानः सहसा हनूमन्तमभिद्भवत्॥३३॥

पाहुनी येता त्यास धूम्राक्ष गदा घेउनी।

गर्जना करुनी धावे त्वेषे हनुमानावरी॥३३॥

तस्य क्रुद्धस्य रोषेण गदाण् तां बहुकण्टकाम्।

पातयामास धूम्राक्षो मस्तकेऽथ हनूमतः॥३४॥

कृद्ध धूम्राक्ष रागाने गदेने कण्टकयुक्त ।

आघात हनुमानाच्या शिरावर करीतसे॥३४॥

ताडितः स तथा तत्र गदया भीमवेगया।

स कपिर्मरुतबलस्तं प्रहारमचिन्तयन्॥३५॥

धूम्राक्षस्य शिरोमध्ये गिरिशृङ्गमपातयत्।

गदेचा आघात वेगे होता सहज झेलुनी।
बलशाली हनूमान् न पर्वा त्याची करुनी॥३५॥
मस्तकी धूम्राक्षाच्या प्रहार गिरिचा करी।
स विस्फारितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गेण ताडितः॥३६॥
पपात सहसा भूमौ विकीर्ण इव पर्वतः।
आघाते गिरिशृंगाच्या शरीर छिन्न होउनी॥३६॥
भूमीवर पडे धूम्राक्ष गिरीसम विखरुनी।
धूम्राक्षं निहतं दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः।

त्रस्ताः प्रविविशुर्लंकां वध्यमाना प्लवङ्गमैः॥३७॥

धूम्राक्षा मृत पाहूनी उर्वरित निशाचरा।

मार खात वानरांचा लंकेत घुसती भये॥३७॥

स तु पवनसुतो निहत्य शत्रून् क्षजवहाः सरितश्च संविकीर्य।

रिपुवधजनितश्रमो महात्मा मुदमगमत् कपिभिः सुपूज्यमानः॥३८॥

पवनपुत्र मारुनी शत्रुला वाहवुनी रक्ताच्या धारा परिश्रमे त्या।

थके जरी परि पूजित आणि प्रशंसित वानरांनी प्रसन्न होतसे॥३८॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः॥५२॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५३

धूम्राक्षं निहतं श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः।
क्रोधेन महताऽऽविष्टो निःश्वसन्नुरगो यथा॥१॥
ऐकुनी मृत धूम्राक्ष क्रोधाविष्टित रावण।
सर्पासम फुस्कारत वेगाने श्वास घेतसे॥१॥
दीर्घमुष्णं विनिःश्वस्य क्रोधेन कलुषीकृतः।
अब्रवीद राक्षसं क्रूरं वज्रदंष्ट्रं महाबलम्॥२॥

दीर्घ उष्ण घेत श्वास क्रोधाने कलुषित।
 बोले निशाचरा क्रूर वज्रदंष्ट्रा महाबली॥२॥
 गच्छ त्वं वीर निर्याहि साक्षैः परिवारितः।
 जहि दाशरथिं रामं सुग्रीवं वानरैः सह॥३॥
 घेउनी राक्षससैन्य वीरा जाउनिया रणी॥
 वधी दाशरथी रामा सुग्रीवा वानरांसवे॥३॥
 तथेत्युक्त्वा द्रुततरं मायावी राक्षसेश्वरः।
 निर्जगाम बलैः सार्धं बहुभिः परिवारितः॥४॥

मायावी राक्षस तो सम्मति त्यास देउनी।
 मोठ्या सैन्यासह जाई त्वरित युद्धास्तव॥४॥
 नागैरथैः खरैरुष्टैः संयुक्तः सुसमाहितः।
 पताकाध्वजचित्रैश्च बहुभिः समलंकृतः॥५॥
 गज अश्व गधे उंट ऐश्या युक्त वाहने।
 पताका ध्वजांनी शोभित सेना ती सुसमाहित॥५॥
 ततो विचित्रकेयूरमुकुटेन विभूषितः।
 तनुत्रं स समावृत्य सधनुर्निर्ययौ द्रुतम्॥६॥

तेव्हां विचित्र केयूरे मुकुटाने विभूषिता।
 कवच धारण करुनी निघे धनुष्य घेउनी॥६॥
 पताकालंकृतं दीप्तं तप्तकाञ्चनभूषितम्।
 रथं प्रदक्षिणं कृत्वा समारोहच्चमपतिः॥७॥
 अलंकृत दीप्तिमान् तप्तकाञ्चनभूषिता।
 रथावरी सुसज्जित परिक्रमा करुनिया।
 आरूढ त्यावर होई वज्रदंष्ट्र सेनापति॥७॥
 ऋष्टिभिस्तोमरैश्चित्रैः श्लक्ष्णैश्च मुसलैरपि।

भिन्दिपालैश्च चापैश्च शतिभिः पट्टिशैरपि॥८॥

खड्गैश्चक्रैर्गदाभिश्च निशितैश्च परश्वधैः।

पदातयश्च निर्यान्ति विविधाः शस्त्रपाणयः॥९॥

ऋष्टि विचित्र तोमर धनुष्य शक्ति पट्टिश।

मुसळ चिकणे गदा भिन्दिपाल शस्त्रं अश्या॥८॥

सुसज्जित अनेक योद्धे चालणारे भूवरी।

हाती अनेक शस्त्रे होती त्यांच्या शोभत॥९॥

विचित्रवासवः सर्वे दीप्ता राक्षसपुङ्गवाः।

गजा महोत्कटाः शूराश्चलन्त इव पर्वताः॥१०॥
 विचित्र वस्त्रे शोभित राक्षस तेजे शोभिता
 मदमत्त गजराज शौर्यसंपन्न जो असे।
 वाटे चालताफिरता पर्वतच दिसे जणु॥१०॥
 ते युद्धकुशला रूढास्तोमराङ्कशपाणिभिः।
 अन्ये लक्षणसंयुक्ताः शूरारूढा महाबलाः॥११॥
 तोमर अंकुश धारी गजारूढ युद्धकुशला
 अन्य् शूरवीर आरूढ अश्वांवर हो उनी॥११॥

तद् राक्षसबलं सर्वं विप्रस्थितमशोभित।
 प्रावृट्काले यथा मेघा नर्दमानाः सविद्युतः॥१२॥
 युद्धा प्रस्थित ती सेना राक्षसांची शोभे जणु।
 विजेसह वर्षाकाळी गरजत्या मेघासम॥१२॥
 निःसृता दक्षिणद्वारादङ्गदो यत्र यूथपः।
 तेषां निष्क्रममाणानामशुभं समजायत॥१३॥
 दक्षिणद्वारी निघे सेना वानरयूथप अङ्गद।
 उभा जेथे तेथ होती अपशकुन राक्षसां॥१३॥

आकाशाद् विघनात् तीव्रा उल्काश्चाभ्यपतंस्तदा।
 वमन्तः पावकज्वालाः शिवा घोरा ववाशिरे॥१४॥
 उल्कापात होउ लागे मेघहीन नभातुन।
 अग्निज्वालेसम गृध्र भयानक बोलु लागती॥१४॥
 व्याहरन्त मृगा घोरा रक्षसां निधनं तदा।
 समापतन्तो योधास्तु प्रास्खलंस्तत्र दारुणम्॥१५॥
 राक्षससंहार घोर सुचवती पशु बोलुनी।
 अडखळुनी पडती योद्धे आलेले युद्धास्तव।

होउनी अवस्था त्यांची दारूण भयंकर॥१५॥

एतानौत्पातिकान् दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रो महाबलः।

धैर्यमालम्ब्य तेजस्वी निर्जगाम रणोत्सुकः॥१६॥

पाहुनी उत्पात लक्षणे वज्रदंष्ट्र महाबली।

धीर न सोडी तेजस्वी वीर युद्धोत्सुक निघे॥१६॥

तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा वानरा जितकाशिनः।

प्रणेदुः सुमहानादान् दिशः शब्देन पूरयन्॥१७॥

वेगे येई तो पाहुनि विजयाकांक्षी वानरा

करुनीया सिंहनाद दिशा भरुनि टाकती॥१७॥

ततः प्रवृत्तं तुमुलं हरीणां राक्षसैः सह।

घोराणां भीमरूपाणामन्योन्यवधकांक्षिणाम्॥१८॥

तुमुल युद्धा आरम्भ कपींच्या राक्षसांसवे।

धरुनी इच्छा एकमेका वधण्याची मनोमनी॥१८॥

निष्पतन्तो महोत्साहा भिन्नदेहशिरोधराः।

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गा न्यपतन् धरणीतले॥१९॥

शिर देह कापले जाता पडती धरणीवरी।

युद्धोत्साही त्यांचे अंग रक्ताने भिजुनिया॥१९॥

केचिदन्योन्यमासाद्य शूराः परिघबाहवः।

चिक्षिपुर्विविधान् शस्त्रान् समरेष्वनिवर्तिनः॥२०॥

परिघासम बाहू ज्यांचे माघार न घेउनी।

भिडुनिया एकमेका करती शस्त्रप्रहारही॥२०॥

द्रुमाणां च शिलानां च शस्त्राणां चापि निस्वनः।

श्रूयते सुमहांस्तत्र घोरो हृदयभेदनः॥२१॥

घोर नाद युद्धातिल वृक्ष शिळांचा शस्त्रांचा।

करी विदीर्ण हृदयांस पडता तो कानांवरी॥२१॥

रथनेमिस्वनस्तत्र धनुषश्चापि घोरवत्।

शङ्खभेरीमृदङ्गानां बभूव तुमुल स्वनः॥२२॥

घरघर रथ अक्षांची धनुष्याचा टणत्कार।

शंख भेरी मृदंगांचा प्रतीत नाद भयानक॥२२॥

केचिदस्त्राणि संत्यज्य बाहुयुद्धमकुर्वत ।

तलैश्चरणैश्चापि मुष्टिभिश्च द्रुमैरपि॥२३॥

जानुभिश्च हताः केचिद् भग्नदेहाश्च राक्षसाः।

शिलाभिश्चूर्णिताः केचिद् वानरैर्युद्धदुर्मदैः॥२४॥
 बाहुयुद्धा करती काही अस्त्रे फेकुनि देउनी।
 लाथा बुक्क्या थपडा गुडघे वृक्ष यांच्या॥२३॥
 आघाते अनेक त्यांच्या भग्न शरीर राक्षसा।
 वानरे शिला मारूनी करती चूर्ण राक्षसां॥२४॥
 वज्रदंष्ट्रो भृशं बाणै रणे विप्रासयन् हरीन्।
 चचार लोकसंहारे पाशहस्त इवान्तकः॥२५॥
 वज्रदंष्ट्र वानरांना भयभीत बाणे करुनी।

संहार तिन्ही लोकांचा करणाऱ्या पाशधारी।
 यमराजासम फिरू लागे रणभूमीवरी ॥२५॥
 बलवन्तोऽस्त्रविदुषो नानाप्रहरणा रणे।
 जघ्नुर्वानरसैन्यानि राक्षसाः क्रोधमूर्च्छिताः ॥२६॥
 क्रुद्ध राक्षस बलवन्त अस्त्रे नाना प्रकारच्या।
 संहार करू लागे वानरांचा रणावरी ॥२६॥
 जम्ने तान् राक्षसान् सर्वान् धृष्टो वालिसुतो रणे।
 क्रोधेन द्विगुणाविष्ट संवर्तक इवानल ॥२७॥

निर्भय क्रोधे संहार संवर्तक अग्नीसम।
 वालिपुत्र राक्षसांचा करू लागे रणामध्ये॥२७॥
 तान् राक्षसगणान् सर्वान् वृक्षमुद्यम्य वीर्यवान्।
 अङ्गदः क्रोधताम्राक्षः सिंहः क्षुद्रमृगानिव॥२८॥
 चकार कदनं घोरं शक्रतुल्यपराक्रमः।
 क्रोधाने घेउनी वृक्ष इन्द्रासम पराक्रमी।
 राक्षसांचा करू लागे सर्वांचा त्या अंगद॥२८॥
 संहार अन्य पशूंचा जसा सिंह करी वनी।

अङ्गदाभिहतास्तत्र राक्षसाः भीमविक्रमाः॥२९॥

विभिन्नशिरसः पेतुर्निकृत्ता इव पादपाः।

अंगदाच्या प्रहाराने मस्तके फुटुनी राक्षस॥२९॥

तुटलेल्या वृक्षापरि लागती पडण्या भूवरी।

रथैश्चित्रैर्ध्वजैरश्चै शरीरैर्हरिरक्षसाम्॥३०॥

रुधिरौघेण संछन्ना भूमिर्भयकरी तदा।

वानर राक्षस देहे ध्वज अश्व रथांसवे॥३०॥

रक्तलांछित रणभूभयानक लागे दिसू।

हारकेयूरवस्त्रैश्च शस्त्रैश्च समलंकृता॥३१॥

भूमिर्भाति रणे तत्र शारदीव यथा निशा।

अलंकृत शस्त्रे वस्त्रे योद्ध्यांचे हार केयुरा॥३१॥

शरत्काल रात्रीसम शोभे रणभूमी तदा।

अंगदस्य च वेगेन तद् राक्षसबल् महत्।

प्राकम्पत तदा तत्र पवनेनाम्बुदो यथा॥३२॥

विशाल राक्षससेना अंगदाच्या झपाट्याने।

कांपू लागे जसे मेघ कम्पित वायुवेगामुळे॥३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः॥५३॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५४

स्वबलस्य च घातेन अङ्गदश्च बलेन च।
राक्षसः क्रोधमाविष्टो वज्रदंष्ट्रो महाबलः॥१॥
पराक्रमे अंगदाच्या स्वसैन्य संहार पाहुनी।
अत्यंत कोपित होई वज्रदंष्ट्र महाबली॥१॥
विस्फार्य च धनुर्घोरं शक्राशनिसमप्रभम्।
वानराणामनीकानि प्राकिरच्छरवृष्टिभिः॥२॥

इन्द्रवज्रासम तेजस्वी ताणुनी भयंकर धनु
बाणांचा वर्षाव करू लागे कपिसेनेवरी॥२॥

राक्षसाश्चापि मुख्यास्ते रथेषु समवस्थिताः।

नानाप्रहरणाः शूराः प्रयुध्यन्त तदा रणे॥३॥

त्यासवे राक्षसवीर बसलेले रथामध्ये।

विविधा शस्त्रानी युद्ध रणी करू लागती॥३॥

वानराणां च शूरास्तु ते सर्वे प्लवगर्षभाः।

अयुध्यन्त शिलहस्ताः समवेताः समन्ततः॥४॥

वानरातील शूरवीर सर्व वानरशिरोमणी।
 शिळा घेउनिया हाती एकत्र लढु लागले॥४॥
 तत्रायुधसहस्राणि तस्मिन्नायोधने भृशम्।
 राक्षसाः कपिमुख्येषु पातयांचक्रिरे तदा॥५॥
 रणभूमीवरी तेव्हां मुख्य मुख्य कपींवरी।
 हजारो शस्त्र अस्त्रांची वर्षा करति राक्षस॥५॥
 वानराश्चैव रक्षःसु गिरिवृक्षान् महाशिलाः।
 प्रवीराः पातयामासुर्मत्तवारणसंनिभाः॥६॥

मत्त हत्तीसम विशाल कपिही राक्षसांवरी।
 पर्वत वृक्ष शिळांचा वर्षाव करती महा॥६॥
 शूराणां युद्धमानानां समरेष्वनिवर्तिनाम्।
 तद् राक्षसगणानां च सुयुद्धं समवर्तत॥७॥
 दावती पाठ न युद्धात् शूर वानर राक्षसा।
 त्वेषाने लढणाऱ्यांचे युद्ध वाढत जातसे॥७॥
 प्रभिन्नशिरसः केचिच्छन्नैः पादैश्च बाहभिः।
 शस्त्रैरर्दितदेहास्तु रुधिरेण समुक्षिताः॥८॥

फुटती शिरे काहींची काहीचे पाद हस्तही।
 आघाते देह काहींचे रक्तबंबाळ जाहले॥८॥
 हरयो राक्षसाश्चैव शेरते गां समाश्रिताः।
 कङ्कगृध्रबलाद्याश्च गोमायुकुलसंकुलाः॥९॥
 राक्षस वानर दोन्ही मृत पडती भूमीवरी।
 त्यावरि तुटुनी पडती कङ्क गिधाडे कावळे॥९॥
 कबन्धानि समुत्पेतुर्भीरूणां भीषणानि वै।
 भुजपाणिशिरश्छिन्नाश्छिन्नकायाश्च भूतले॥१०॥

कबन्ध मस्तकहीन भिवविती भीरु सैनिकां।
 हस्तपाद तुटलेले पसरती इतस्ततः॥१०॥
 वानरा राक्षसाश्चापि निपेतुस्तत्र भूतले।
 ततो वानरसैन्येन हन्यमानं निशाचरम्॥११॥
 प्राभज्यत बलं सर्वं वज्रदंष्ट्रस्य पश्यतः।
 वानरांसह राक्षस धराशायी दोन्ही दळ।
 वानरसैन्य प्रहारे पीडित सारे निशाचर॥११॥
 वज्रदंष्ट्र पाहत असता जाती ते पळूनिया।

राक्षसान् भयवित्रस्तान् हन्यमानान् प्लवङ्गमैः॥१२॥

दृष्ट्वा स रोषताम्राक्षो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान्।

मार खाउनि कपींचा पाहुनी भयभीत त्यां॥१२॥

क्रोधाने वज्रदंष्ट्राचे नयन होती तांबडे।

प्रविवेश धनुष्पाणिस्त्रासयन् हरिवाहिनीम्॥१३॥

शरैर्विदारयामास कङ्कपत्रैरजिह्वगैः।

प्रवेशुनि धनूसह भयभीत करी वानरां॥१३॥

तीरे कंकपत्रयुक्त विदीर्ण त्या करु लागला।

बिभेद वानरांस्तत्र सप्ताष्टौ नव पंच च॥१४॥
 विव्याध परमबुद्धो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान्।
 प्रहारे एक घायाळ करी अनेक वानरां॥१४॥
 पांच सात नऊ ऐश्या संख्येने वज्रदंष्ट्र तो।
 त्रसताः सर्वे हरिगणाः शरैः संकृत्तदेहिनः।
 अङ्गदं सम्प्रधावन्ति प्रजापतिमिव प्रजाः॥१५॥
 भयभीत वानर बाणांनी छिन्न देह घेउनी।
 अङ्गदाकडे धावती जशि प्रजापतिकडे प्रजा॥१५॥

ततो हरिगणान् भग्नान् दृष्ट्वा वालिसुतस्तदा।

क्रोधेन वज्रदंष्ट्र तमुदीक्षन्तमुदैक्षत॥१६॥

जखमी वानरां पाहुनि वालिकुमार अङ्गद।

पाही क्रोधाने वज्रदंष्ट्रा पाहणाऱ्या त्याच्याकडे॥१६॥

वज्रदंष्ट्रोऽङ्गदश्चोभौ योयुध्यते परस्परम्।

चेरतुः परमक्रुद्धौ हरिमत्तगजाविव॥१७॥

वज्रदंष्ट्र अङ्गद हे वेगाने लढु लागती।

रणी विचरती जैसे व्याघ्र मत्त गजासवे॥१७॥

ततः शतसहस्रेण हरिपुत्रं महाबलम्।
 जघान मर्मदेशेषु शरैरग्निशिखोपमैः॥१८॥
 मर्मस्थानी अङ्गदाच्या वज्रदंष्ट्र महाबली।
 तीर एकलक्ष मारी तेजस्वी अग्निशिखेसम॥१८॥
 रुधिरोक्षतसर्वाङ्गो वालिसूनुर्महाबलः।
 चिक्षेप वज्रदंष्ट्राय वृक्षं भीमपराक्रमः॥१९॥
 रक्ताने नाहलेला वालिसुत पराक्रमी।
 वृक्षाचा एक हल्ला वज्रदंष्ट्रावरी करी ॥१९॥

दृष्ट्वा पतन्तं तं वृक्षमसम्भ्रान्तश्च राक्षसः।
 चिच्छेद्य बहुधा सोऽपि मथितः प्रापतद भुवि॥२०॥
 पाहुनि वृक्ष येताना वज्रदंष्ट्र न घाबरे।
 बाणाने शतखण्डित करुनी पाडि भूवरी॥२०॥
 तं दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रस्य विक्रमं प्लवगर्षभः।
 प्रगृह्य विपुलं शैलं चिक्षेप च ननाद च॥२१॥
 पाहुनि ते विशाल शैल घेउनि मारी अंगदा।
 वज्रदंष्ट्रावरी आणि गर्जना मोठ्याने करी॥२१॥

तमापतन्तं दृष्ट्वा स रथादाप्लुत्य वीर्यवान्।
 गदापाणिरसम्भ्रान्तः पृथिव्यां समतिष्ठत॥२२॥
 अंगावरी शिळा येता उडी मारुनि रथातुनी।
 गदा घेउनिया हाती भूमीवर राही उभा॥२२॥
 अङ्गदेन शिला क्षिप्ता गत्वा तु रणमूर्धनि।
 सचक्रकूबरं साश्वं प्रममाथ रथं तदा॥२३॥
 अङ्गदाने फेकलेली शिला रणामध्ये जाउनी।
 अक्ष अश्वासह रथाचा चक्काचूर करीतसे॥२३॥

ततोऽन्यच्छिखरं गृह्य विपुलं द्रुमभूषितम्।
 वज्रदंष्ट्रसय शिरसि पातयामास वानरः॥२४॥
 ज्यावरी अनेक वृक्ष शिखर दुसरे घेउनी।
 मस्तकी वज्रदंष्ट्राच्या आदळी ते वानर॥२४॥
 अभवच्छोणितोद्गारी वज्रदंष्ट्रः सुमूर्च्छितः।
 मुहूर्तमभवन्मूढो गदामालिङ्ग्य निःश्वसन्॥२५॥
 आघाते मूर्च्छित होई रक्त ओके तो राक्षस।
 गदा घेऊनी बेशुद्ध पडे मन्द श्वासासह॥२५॥

स लब्धसंज्ञो गदया वालिपुत्रमबस्थितम्।
 जघान परमकृद्धो वक्षोदेशे निशाचरः॥२६॥
 शुद्धीवर येता राक्षस वालिपुत्रावरी उभ्या।
 क्रोधाने गदाप्रहार छातीवर करीतसे॥२६॥
 गदां त्यक्त्वा ततस्तत्र मुष्टियुद्धमकुर्वत।
 अन्योन्यं जनतस्तत्र तावुभौ हरिराक्षसौ॥२७॥
 गदा टाकुनी तो तेव्हां मुष्टियुद्ध लागे करू।
 प्रहार एकमेकांवरी करती कपि राक्षस॥२७॥

रुधिरोद्गारिणौ तौ प्रहारैर्जनितश्रमौ।
 बभूवतुः सुविक्रान्तावङ्गारकबुधाविव॥२८॥
 ओकती रक्त मुखे पीडित प्रहारांमुळे।
 दिसती बुध मंगळ झुंजणारे परस्पर॥२८॥
 ततः परमतेजस्वी अङ्गदः प्लवगर्षभः।
 उत्पाट्य वृक्षं स्थितवानासीत् पुष्पफलैर्युतः॥२९॥
 तेव्हां परमतेजस्वी अङ्गद घेइ उपटुनी।
 वृक्षासह उभा तेव्हां दिसे वृक्षापरी तो स्वतः॥२९॥

जग्राह चार्षभं चर्म खड्गं च विपुलं शुभम्।
 किङ्किणिजालसंछन्नं कर्मणा च परिष्कृतम्॥३०॥
 वज्रदंष्ट्रं घेतसे ढाल वृषभ चर्मं निर्मितम्।
 आणि तरवार सुन्दर वामङ्ग्याच्या म्यानातली।
 आच्छादित छोट्या छोट्या घण्टिकांनी जे असे॥३०॥
 चित्रांश्च रुचिरान् मार्गाश्चेरतुः कपिराक्षसौ।
 जघ्नतुश्च तदान्योन्यं नर्दन्ती जयकांक्षिणौ॥३१॥
 विजयोत्सुक उभय वीर पवित्रे बदलुनी।

गर्जुनि एकमेका जखमी करण्या लागती॥३१॥

ब्रणैः सानैरशोभेतां पुष्पिताविव किंशुकौ।

युध्यमानौ परिश्रान्तौ जानुभ्यामवनीं गतौ॥३२॥

रक्ताने नाहलेले ते सपुष्प पलाश वृक्षापरी।

दिसती आणि श्रमाने गुडघे टेकति भूवरी॥३२॥

निमेषान्तरमात्रेण अङ्गदः कपिकुञ्जरः।

उदतिष्ठत दीप्ताक्षो दण्डाहत इवोरगः॥३३॥

निमिषात उठे अंगद नेत्रे रोषाने उद्दीप्त जे।

सर्पासम उत्तेजित दण्डे जखमी जो असे॥३३॥

निर्मलेनसुधौतेन खड्गेनास्य महच्छिरः।

जघान वज्रदंष्ट्रस्य वालिसूनुर्महाबलः॥३४॥

महाबली वालिपुत्र धारदार निर्मल ।

खड्गाने वज्रदंष्ट्राचे कापुनी टाके शिर॥३४॥

रुधिरोक्षितगात्रस्य बभूव पतितं द्विधा।

तच्च तस्य परीताक्षां शुभं खड्गहतं शिरः॥३५॥

खड्गे हत राक्षसाचे रक्तलाञ्छित शिर।

दोन भागात तुटुनी भूमीवरती पडे॥३५॥

वज्रदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा राक्षसाः भयमोहिताः।

त्रस्ता ह्यद्रवल्लङ्कां वध्यमानाः प्लवङ्गमैः।

विषण्णवदना दीना हिया किंचिदवाङ्गखाः॥३६॥

वज्रदंष्ट्रा मृत पाहोनी घाबरलेले राक्षसा

कपींचा मार खाऊनी पळती लंकेकडे।

विषण्ण मुख लज्जेने लपवीत खाली घालुनी॥३६॥

निहत्य तं वज्रधरः प्रतापवान् स वालिसूनुः कपिसैन्यमध्ये।

जगाम हर्षमहितो महाबलः सहस्रनेत्रदशैरिवावृतः॥३७॥

मारुनिया वज्रधरा प्रतापवान् वालिपुत्र कपिसैन्यामध्ये तो।

होतसे सम्मानित जसा देवतांकडुनी सहस्राक्ष हर्षित त्यामुळे॥३७॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे चतुःपञ्चाशः सर्गः॥५४॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५५

वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा वालिपुत्रेण् रावणा।
बलाध्यक्षमुवाचेदं कृताञ्जलिमुपस्थितम् ॥१॥
ऐकोनिया वज्रदंष्ट्रा वालिपुत्राने मारिले।
रावण हात जोडून् सेनापति प्रहस्था वदे॥१॥
शीघ्रं निर्यान्तुदुर्घर्षा राक्षसा भीमविक्रमाः।
अकम्पनं पुरस्कृत्य सर्वशास्त्रकोविदम्॥२॥

सर्वशस्त्रास्त्र कोविद अकंपना शीघ्र पाठवा।
 राक्षसांसह दुर्घर्ष भयंकर पराक्रमी॥२॥
 एष शास्ता च गोप्ताच नेताच युधि सत्तमः।
 भूतिकामश्च मे नित्यं नित्यं च समरप्रियः॥३॥
 तो असे युद्धात श्रेष्ठ उन्नती मम इच्छितो।
 युद्धात श्रेष्ठ नेता तो रक्षणया सैनिकां तसा।
 संचालन करण्यास सैन्याचे समर्थ तो॥३॥
 एष जेष्यति काकुस्थौ सुग्रीवं च महाबलम्।

वानरांश्चापरान् घोरान् हनिष्यति न संशयः॥४॥

जिंकेल रामलक्ष्मणा महाबली सुग्रीवास तो

इतर वानरां घोर निःसंशय वधील तो॥४॥

परिगृह्य स तामाज्ञां रावणस्य महाबलः।

बलं सम्प्रेरयामास तदा लघुपराक्रमः॥५॥

रावणाची ती आज्ञा शिरोधार्य करोनिया।

युद्धास्तव पाठवी सेना सेनाध्यक्ष पराक्रमी॥५॥

ततो नानाप्रहरणा भीमाक्षा भीमदर्शनाः।

निष्पेतू राक्षसा मुख्या बलाध्यक्षप्रचोदिताः॥६॥

सेनापतिच्या आज्ञेने मुख्य भयंकर राक्षसा

घेऊनी विविध शस्त्रे निघती नगरातुनी॥६॥

रथमास्थाय विपुलं तप्तकांचनभूषणम्।

मेघाभो मेघवर्णश्च मेघस्वनमहास्वनः॥७॥

राक्षसैः संवृत्तो घोरैस्तदा निर्यात्यकम्पनः।

तप्तकांचन विभूषित बैसुनी रथावरी।

मेघवर्ण मेघासम अकम्पन विशाल जो॥७॥

अनेक राक्षसांसवे तो गर्जत मेघांपरी ।

नहि कम्पयितुं शक्यः सुरैरपि महामृधे॥८॥

अकम्पनस्ततस्तेषामादित्य इव तेजसा।

महासमरी कम्पित देवता न शकती करू।

तया त्यामुळे विख्यात अकम्पन नामे असे॥८॥

तसा सूर्यासम तेजस्वी राक्षसात तो असे।

तस्य निर्धावमानस्य संरब्धस्य युयुत्सया॥९॥

अकस्माद् दैन्यमागच्छद्वयानां रथावाहिनाम्।

रोषावेशे युद्धोत्सुक धावणाच्या अकम्पनाच्या ॥९॥

रथाचे अश्व अकस्मात करती दीनभाव धारण।

व्यस्फुरन्नयनं चास्य सव्यं युद्धाभिनन्दिनः॥१०॥

विवर्णो मुखवर्णश्च गद्गदश्चाभवत् स्वनः।

युद्धा उत्सुक त्याचा वाम नेत्र फडफडे॥१०॥

मुखकान्ति विवर्ण होई वाणी हो गद्गद।

अभवत् सुदिने काले दुर्दिनं रुक्षमारुतम्॥११॥

ऊचुः खगमृगाः सर्वे वाचः क्रूरा भयावहाः।

सुदिनी त्या अचानक रुक्ष हवेने दुर्दिन॥११॥
 होई पशू पक्षी क्रूर भयावह बोलु लागती।
 स सिंहोपचितस्कंधः शार्दूलसमविक्रमः॥१२॥
 तानुत्पातानचिन्त्यैव निर्जगाम रणाजिरम्।
 पुष्ट सिंहासम स्कंद शूर वाघासमान जो॥१२॥
 पर्वा न करता त्याची जाई रणभूमीकडे।
 तथा निर्गच्छतस्तस्य रक्षसः सह राक्षसैः॥१३॥
 बभूव सुमहान् नादः क्षोभयन्निव सागरम्।

तसा निघे राक्षस तो जेव्हां सर्व राक्षसांसवे॥१३॥

होई कोलाहल मोठा क्षुब्ध करि सागरासही।

तेन शब्देन वित्रस्ता वानराणां महाचमूः॥१४॥

द्रुमशैलप्रहाराणां युद्ध् समुपतिष्ठताम्।

तेषां युद्धं महारौद्रं संजज्ञे कपिरक्षसाम्॥१५॥

कोलाहले त्या भयभीत विशाल वानरचमू॥१४॥

उपस्थित युद्धासाठी वृक्ष शैलशिखरांसह।

वानर राक्षसांमध्ये भयंकर युद्ध हो सुरू॥१५॥

रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तदेहिनः।

सर्वे ह्यतिबलाः शूराः सर्वे पर्वतसंनिभाः॥१६॥

रामा रावणासाठी प्राण देण्या तयार जे।

सर्ववीर बलशाली विशाल पर्वतासम॥१६॥

हरयो राक्षसाश्चैव परस्परजिघांसया।

तेषां विनर्दतां शब्दः संयुगेऽतितरस्विनाम्॥१७॥

शुश्रुवे सुमहान् कोपादन्योन्यभिगर्जताम्।

वधाया एकमेका जमलेले कपि राक्षसा।

लक्ष्य एकमेकां करुनी करती क्रोधे गर्जना॥१७॥

दूरवर गर्जनेचा ध्वनि त्या ऐकू येतसे।

रजश्चारुणवर्णाभं सुभीममभवद् भृशम्॥१८॥

उद्धृतं हरिरक्षोभिः संरुरोध दिशो दश।

धूळ उडवती लाल भयंकर दिसतसे॥१८॥

दशदिशा आच्छादित त्यामुळे ती करीतसे।

अन्योन्यं रजसा तेन कौशेयोद्धतपाण्डुना॥१९॥

संवृतानि च भूतानि ददृशुर्न रणाजिरे।

वस्त्रासम दिसे धूळ शुभ्र हालत्या रेशमी।
 त्यामुळे झाकले जाती सर्व प्राणी रणामध्ये॥१९॥
 अणि वानर राक्षस पाहू न शकती तयां।
 न ध्वजो न पताका वा चर्म वा तुरगोऽपि वा॥२०॥
 आयुधं स्यन्दनो वापि ददृशे तेन रेणुना।
 न दिसे ध्वज पताका अश्व शस्त्रास्त्र वा रथा॥२०॥
 आच्छादित झाल्याने त्या उडालेल्या धुळीमुळे।
 शब्दश्च सुमहांस्तेषां नर्दतामभिधावताम्॥२१॥

श्रूयते तुमुलो युद्धे न रूपाणि चकाशिरे।
 धावण्याचा गर्जण्याचा शब्द महाभयंकर ॥२१॥
 ऐकू येतसे परंतु कोणाचे रूप ना दिसे।
 हरीनेव सुसंरुष्टा हरयो जनुराहवे॥२२॥
 राक्षसा राक्षसाणश्चापि निजघ्नुस्तिमिरे तदा।
 त्यामुळे कपि क्रोधित प्रहार वानरांवरी॥२२॥
 करती राक्षस तैसे प्रहार राक्षसांवरी।
 ते परांश्च विनिघ्नन्तः स्वांश्च वानरराक्षसाः॥२३॥

रुधिराहो तदा चक्रुर्महीं पङ्कानुलेपनाम्।
 योध्यांना आपल्या आणि शत्रुपक्षाच्या मारुनी॥२३॥
 भिजवुनी रण रक्ताने चिखल करुनी टाकती।
 ततस्तु रुधिरौघेण स्क्तं ह्यपगतं रजः॥२४॥
 शरीरशवसंकीर्णा बभूव च वसुन्धरा।
 रक्त वाहुनिया धूळ खाली बसल्यावर॥२४॥
 दिसे प्रेतांनी भरुनी गेलेली युद्धभूमि ती।
 द्रुमशक्तिगदाप्रासैः शिलापरिघतोमरैः॥२५॥

राक्षसा हरयस्तूर्णं जघनुरन्योन्यमोजसा।
 वृक्ष शक्ति गदा प्रास शिला परिघ तोमरा॥२५॥
 प्रहार या शस्त्रांनी करती परस्परांवरी ।
 बाहुभिः परिघाकारैर्युध्यन्तःपर्वतोपमान्॥२६॥
 हरयो भीमकर्माणो राक्षसाञ्जजुराहवे।
 भयंकर वानर योद्धे परिघाकार बाहुंनी॥२६॥
 राक्षसां पर्वताकार युद्धात मारती रणी।
 राक्षसास्त्वभिसंकुद्धाः प्रासतोमरपाणयः॥२७॥

कपीन् निजजिरे तत्र शस्त्रैः परमदारुणैः।

क्रुद्ध राक्षसही हाती घेउनी प्रास तोमर॥२७॥

भयंकर घेउनी शस्त्रे वानरां वधु लागती।

अकम्पनः सुसंक्रुद्धो राक्षसानां चमूपतिः॥२८॥

संहर्षयति तान् सर्वान् राक्षसान् भीमविक्रमान्।

अकम्पन क्रुद्ध होऊन देत उत्साह आपल्या॥२८॥

राक्षसचमूचा सर्व करती जे भीमपराक्रम।

हरयस्त्वपि रक्षांसि महाद्रुममहाशमभिः॥२९॥

विदारयन्त्यभिक्रम्य शस्त्राण्याच्छिद्य वीर्यतः।
 हिरावुनि शस्त्रे त्यांची बलपूर्वक वानर॥२९॥
 विदीर्ण करती वृक्ष शिलांनी राक्षसांस त्या।
 एतस्मिन्नन्तरे वीरा हरयः कुमुदो नलः॥३०॥
 मैन्दश्च द्विविदः कृद्धाश्चक्रुर्वेगमनुत्तमम्।
 कोपुनी वानरवीर नल मैन्द कुमुद द्विविद॥३०॥
 प्रकट करती वेग उत्तम् त्याक्षणि आपुला।
 ते तु वृक्षैर्महावीरा राक्षसानां चमूनुखे॥३१॥

कदन् सुमहच्चक्रुर्लीलया हरिपुङ्गवाः।
ममन्थू राक्षसान् सर्वे नानाप्रहरणैर्भृशम्॥३२॥
वृक्षांसह महावीर राक्षसांपुढती जाउनी॥३१॥
लीलया करति संहार युद्धे कपिशिरोमणी।
चेचती राक्षसांना ते शस्त्रं नाना प्रकारच्या॥३२॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः॥५५॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५६

तद् दृष्ट्वा सुमहत् कर्म कृतं वानरसत्तमैः।
क्रोधमाहारयामास युधि तीव्रमकम्पनः॥१॥
पाहुनी महापराक्रम करता वानरशिरोमणी।
अकंपना महाक्रोध होई रणभूमीवरी॥१॥
क्रोधमूर्च्छित तरूपस्तु धुन्वन् परमकार्मुकम्।
दृष्ट्वा तु कर्म शत्रूणां सारथिं वाक्यमब्रवीत्॥२॥

पाहुनी कृत्य शत्रूंचे रागाने लाल होतसे।
 धनुष्य उत्तम आपले घेत बोले सारथ्या॥२॥
 तत्रैव तावत् त्वरितो रथं प्रापय सारथे।
 एते च बलिनो नन्ति सुबहून् राक्षसान् रणे॥३॥
 सारथ्या वानर युद्धे वधती अनेक राक्षसां।
 तेव्हां शीघ्र रथ माझा घेउनी जाशील तिथे॥३॥
 एते च बलवन्तो वा भीमकोपाश्च वानराः।
 द्रुमशैलप्रहरणास्तिष्ठन्ति प्रमुखे मम॥४॥

असती वानर बलवान् त्यांचा क्रोध भयानक।
 वृक्ष शिलांचा प्रहार करत उभे ते मजपुढे॥४॥
 एतान् निहन्तुमिच्छामि समरश्लाघिनो ह्यहम्।
 एतैः प्रमथितं सर्वं रक्षसां दृश्यते बलम्॥५॥
 युद्धेच्छु या सर्वांचा वध मी करु इच्छितो।
 कारण उध्वस्त त्यांनी राक्षससेना केली दिसे॥५॥
 ततः प्रचलिताश्वेन रथेन रथिनां वरः।
 हरीनभ्यपतद् दूराच्छरजालैरकम्पनः॥६॥

तेव्हां वेगे अश्व जाता त्या रथात अकम्पन।

बैसुनी बाणवर्षाव करी वानरचमूवरी॥६॥

न स्थातुं वानराः शेकुः किं पुनर्योधुमाहवे।

अकम्पनशरैर्भग्नाः सर्व एवाभिदुद्रुवुः॥७॥

पळुनी जाती कपि सर्व तीरे घायाळ होउनी।

नसती त्यामुळे युद्ध करण्यास रणामधे॥७॥

तान् मृत्युवशमापन्नानकम्पनशरानुगान्।

समीक्ष्य हनुमान् ज्ञातूनुपतस्थे महाबलः॥८॥

बाणांनी अकम्पनाच्या पाहुनी मृत वानरा।
 पाहुनी अवस्था त्यांची येतसे हनुमान् तिथे॥८॥
 तं महाप्लवगं दृष्ट्वा सर्वे ते प्लवगर्षभाः।
 समेत्य समरे वीराः संहृष्टाः पर्यवारयन्॥९॥
 पाहुनी त्या महावीरा सर्व वानरशिरोमणी।
 त्याच्याभोवती एकत्र हर्षाने राहती उभे॥९॥
 व्यवस्थितं हनूमन्तं ते दृष्ट्वा प्लवगर्षभाः।
 बभूवुर्बलवन्तो हि बलवन्तमुपाश्रिताः॥१०॥

हनूमन्ता युद्धस्थित पाहुनी सर्व वानरा।
बलवान् आश्रये तेही बलवान होती स्वतः॥१०॥
अकम्पनस्तु शैलाभं हनूमन्तमवस्थितम्।
महेन्द्र इव धाराभिः शरैरभिववर्ष ह॥११॥
पर्वतासम विशाल त्या पाहुनी उपस्थिता।
अकम्पन करू लागे बाणवर्षा तयावरी ।
जणु इन्द्रराज देव जलधारा वर्षा करी॥११॥
स प्रहस्य महातेजा हनूमान् मारुतात्मजः।

अभिदुद्राव तद्रक्षः कम्पयन्निव मेदिनीम्॥१३॥

तेव्हां महातेजस्वी हनुमान मारुतात्मजा।

धावे राक्षसाकडे वेगे कांपे धरणी त्यामुळे॥१३॥

तस्याथ नर्दमानस्य दीप्यमानस्य तेजसा।

बभूव रूपं दुर्धर्षं दीप्तस्येव विभावसोः॥१४॥

तेव्हां गर्जत येणाऱ्या तेजे दैदिप्यमान तो।

प्रज्वलित अग्नीसम दुर्धर्षं हनुमान भासला॥१४॥

आत्मानं त्वत्प्रहरणं ज्ञात्वा क्रोधसमन्वितः।

शैलमुत्पाटयामास वेगेन हरिपुङ्गवः॥१५॥
 जाणुनी स्वतःजवळी शस्त्र नसे क्रोधे तदा।
 उपटी वेगाने एक पर्वत वानरशिरोमणी॥१५॥
 गृहीत्वा सुमहाशैलं पाणिनैकेन मारुतिः।
 स विनद्य महानादं भ्रामयामास वीर्यवान्॥१६॥
 एकाच हाती घेऊन पर्वत करित गर्जना।
 मारुति जोरजोराने फिरवू लागे तया॥१६॥
 ततस्तमभिदुद्राव राक्षसेन्द्रमकम्पनम्।

पुरा हि नमुचिं संख्ये वज्रेणेव पुरन्द्ररः॥१७॥
 वज्रासह जसा इन्द्र नमुचीवरि धावला।
 आक्रमण करी तैसा मारुती अकम्पनावरी॥१७॥
 अकम्पनस्तु तद् दृष्ट्वा गिरिशृंगं समुद्यतम्।
 दूरादेव महाबाणैरर्धचन्द्रैर्व्यदारयत॥१८॥
 अकंपनहि येताना गिरिशिखरा पाहुनी।
 अर्धचन्द्र महाबाणे दुरूनच विदीर्ण करी॥१८॥
 तं पर्वताग्रमाकाशे रक्षोबाणविदारितम्।

विकीर्ण पतितं दृष्ट्वा हनूमान् क्रोधमूर्च्छितः॥१९॥

पाहुनी विदीर्ण बाणे पर्वतशिखरा नभी।

विखरलेल्या क्रोधाने संतप्त हनुमान होतसे॥१९॥

सोऽश्वकर्णं समासाद्य रोषदर्यान्वितो हरिः।

तूर्णमुत्पाटयामास महागिरिमिवोच्छ्रितम्॥२०॥

रोष दर्पे वानरवीर पर्वतासम उंच जो।

अश्वकर्ण वृक्षापाशी जाउनी उपटे तया॥२०॥

तं गृहीत्वा महास्कन्धं सोऽश्वकर्णं महायुतिः।

प्रगृह्य परया प्रीत्या भ्रामयामास संयुगे॥२१॥
 तो विशाल अश्वकर्ण वृक्षा हाती घेउनी।
 हनूमान फिरवू लागे रणी प्रसन्नतापूर्वक॥२१॥
 प्रधावन्नुरुवेगेन बभञ्ज तरसा गुमान्।
 हनूमान परमक्रुद्धश्चरणैर्दारयन् महीम्॥२२॥
 क्रोधे हनुमाने वेगे अनेक वृक्ष तोडले।
 आणि पदाघाते केली विदीर्ण पृथ्वी जणु॥२२॥
 गजांश्च सगजारोहान् सरथान् रथिनस्तथा।

जघान् हनुमान् धीमान् राक्षसांश्च पदातिगान् ॥२३॥

गजांसवे गजारूढां रथासह रथस्वारां।

राक्षसां चालणाज्याही वधी हनुमान् बुद्धिमान्॥२३॥

तमन्तकमिव क्रुद्धं सद्रुमं प्राणहारिणम्।

हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य राक्षसा विप्रदुद्रुवः॥२४॥

क्रोधाविष्ट प्राणहारी यमासम वृक्षासवे।

पाहुनी हनुमानास राक्षस पळू लागले॥२४॥

तमापतन्तं संक्रुद्धं राक्षसानां भयावहम्।

ददर्शाकम्पनो वीरश्रुक्षोभ व ननाद च॥२५॥

त्यास आक्रमताना पाहुनी राक्षसांवरी।

अकम्पन होउनि क्षुब्ध गर्जना करु लागला॥२५॥

स चतुर्दशभिर्बाणैर्निधितैर्देहदारणैः।

निर्बिभेद महावीर्यं हनूमन्तमकम्पनः॥२६॥

अकम्पन चौदा तीक्ष्ण बाण हनुमानावरी।

सोडुनी करि घायाळ देहास विदीर्ण करी ॥२६॥

स तथा विप्रकीर्णस्तु नाराचैः शितशक्तिभिः।

हनूमान् ददृशे वीरः प्ररूढ इव सानुमान्॥२७॥
 तसा जखमी नाराचे तीक्ष्ण शक्तींच्या मुळे।
 वृक्षे व्याप्त पर्वतापरी हनूमान दिसे ॥२७॥
 विरराज महावीर्यो महाकायो महाबलः।
 पुष्पिताशोकसंकाशो विधूम इव पावकः॥२८॥
 रक्तरंजित शरीरे दिसे अशोक वृक्षापरी।
 धूम्रहीन अग्नीपरि वा महाकाय महाबल॥२८॥
 ततोऽन्यं वृक्षमुत्पाट्य कृत्वा वेगमनुत्तमम्।

शिरस्यभिजघानाशु राक्षसेन्द्रमकम्पनम्॥२९॥

नंतर अत्यन्त वेगे अन्य वृक्ष उपटुनी।

मस्तकी अकम्पनाच्या तत्काळ वार् करी॥२९॥

स वृक्षेण हतस्तेन सक्रोधेन महात्मना।

राक्षसो वानरेन्द्रेण् पपात च ममार च॥३०॥

हनुमाने मारलेल्या क्रोधाने त्या वृक्षामुळे।

अकम्पन पृथ्वीवर पडुनी मृत होतसे॥३०॥

तं दृष्ट्वा निहतं भूमौ राक्षसेन्द्रमकम्पनम्।

व्यथिता राक्षसाः सर्वे क्षितिकम्प इव द्रुमाः॥३१॥

पाहुनी राक्षसराज मारला जातसे रणी।

व्यथित राक्षस जैसे भूकम्पे वृक्ष कांपती॥३१॥

त्यक्तप्रहरणाः सर्वे राक्षसास्ते पराजिताः।

लङ्कामभिययुस्त्राद् वानरैस्तैरभिद्रुताः॥३२॥

हल्ल्याने वानरांच्या परास्त होउनि राक्षसा।

अस्त्रशस्त्रे फेकुनी जाती पळुनी लंकेकडे ॥३२॥

ते मुक्तकेशाः सम्भ्रान्ता भग्नमानाः पराजिताः।

भयाच्छ्रमजलैरङ्गैः प्रस्रवद्भिर्विद्रुद्रुवुः॥३३॥
 पळती घाबरलेले पराजित मुक्तकेश ते।
 घामाघूम भयाने नष्ट गर्व ज्यांचा असे॥३३॥
 अन्योन्यं ये प्रमथन्तो विविशुनगरं भयात्।
 पृष्ठतस्ते तु सम्मूढाः प्रेक्षमाणा मुहुर्मुहुः॥३४॥
 तुडवीत एकमेकां भये शिरति लंकेत ।
 पळता पाहती मागे वळूनि पुन्हा पुन्हा॥३४॥
 तेषु लङ्कां प्रविष्टेषु राक्षसेषु महाबलाः।

समेत्य हरयः सर्वे हनूमन्तमपूजयन्॥३५॥
 शिरता ते लंकेत सर्व महाबली वानरा
 हनुमानाचे एकत्र करती अभिनन्दन ॥३५॥
 सोऽपि प्रवृद्धस्तान् सर्वान् हरीन् सम्प्रत्यपूजयत्।
 हनूमान् सत्त्वसंपन्नो यथार्हमनुकूलतः॥३६॥
 उत्साहित हनुमान तोही यथायोग्य करी।
 समादर वानरांचा समस्त योग्य वर्तने॥३६॥
 विनेदुश्च यथाप्राणं हरयो जितकाशिनः।

चकृषुश्च पुनस्तत्र सप्राणानेव राक्षसान्॥३७॥

विजयोत्साहे वानर करती भीमगर्जना।

आरम्भती ध्वस्त करण्या तेथिल जीवित राक्षसां॥३७॥

स वीरशोभामभजन्महाकपि समेत्य रक्षांसि निहत्य मारुतिः।

महासुरं भीमममित्रनाशनं विष्णुर्यथैवोरुबलं चमूमुखे॥३८॥

करी प्राप्त वीरशोभा विष्णु जसा महान असुरां मारुनी।

तशी प्राप्त करी मारुती अनेक राक्षसां रणि मारुनिया॥३८॥

अपूजयन् देवगणास्तदाकपिं स्वयं च रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः।

तथैव सुग्रीवमुखाः प्लवंगमा बिभीषणश्चैव महाबलस्तदा॥३९॥

पूजती देवता तेव्हां स्वतः श्रीराम लक्ष्मण सुग्रीवादि वानरा

बिभीषण बलशाली करती सत्कार कपिवर हनुमानाचा यथोचित॥३९॥

इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः॥५६॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५७

अकम्पनवधं श्रुत्वा क्रुद्धो वै राक्षससेश्वरः।
किञ्चिद् दीनमुखश्चापि सचिवांस्तानुदैक्षता १॥
अकम्पनवध झाला ऐकुनी राक्षसेश्वरा।
महाक्रोध जरि झाला तरी वदनी दीनता।
येउनी पाहु लागे तो आपल्या मन्त्र्यांच्याकडे ॥१॥
स तु ध्यात्वा मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः संविचार्य च।

ततस्तु रावणः पूर्वदिवसे राक्षसाधिपः।
 पुरीं परिययौ लंकां सर्वान् गुल्मानवेक्षितुम्॥२॥
 थोडा विचार करुनी मन्त्र्यांसह बोलुनी।
 लंकाधिप दिवसाच्या आरम्भी जाई स्वतः।
 निरीक्षण् करण्या सर्व मोर्च्यांचे लंकेतिल॥२॥
 तां राक्षसगणैर्गुप्तां गुल्मैर्बहुभिरावृताम्।
 ददर्श नगरीं राका पताकाध्वजमालिनीम्॥३॥
 सुरक्षित राक्षसांनी छावण्यानी जी वेढिली।

पाही सुशोभित नगरी ध्वजापताकांकित॥३॥

रुद्धां तु नगरीं दृष्ट्वा रावणो राक्षसेश्वरः।

उवाचात्महितं काले प्रहस्तं युद्धकोविदम्॥४॥

शत्रूनी सर्वबाजूनी पाहुनी वेढली पुरी।

युद्धनिपुण प्रहस्ता बोलला रावण असे॥४॥

पुरस्योपबिबिष्टस्य सहसा पीडितस्य ह।

नात्ययुद्धत् प्रपस्थामि मोक्षं युद्धविशारद॥५॥

वेढता शत्रुसैन्याने सारी नगरी व्यथिता।

मजला न दिसे अन्य सोडवाया यातुनी॥५॥
 अहं वा कुम्भकर्णो वा त्वं वा सेनाप्तिर्मम।
 इन्द्रजित वा निकुम्भो वा वहेयुर्भारमीदृशम्॥६॥
 युद्धायोग्य आता मी स्वतः वा कुम्भकर्ण।
 वा इन्द्रजित वा तूच किंवा निकुम्भ असे॥६॥
 स त्वं बलमतः शीघ्रमादाय परिगृह्य च।
 विजयाभिनिर्याहि यत्र सर्वे वनौकसः॥७॥
 तरी घेउनी सेना तू प्रस्थान विजयास्तव॥

जाई शीघ्र जिथे सर्व एकत्र जमले वानरा॥७॥

निर्याणादेव तूर्णं च चलिता हरिवाहिनी।

नर्दतां राक्षसेन्द्राणां श्रुत्वा नादं द्रविष्यति॥८॥

निघता तू विचलित वानरसेना होईल ।

गर्जना राक्षसेन्द्राची ऐकुनी धावु लागेल॥८॥

चपला ह्यविनीताश्च चलचित्ताश्च वानराः।

न सहिष्यन्ति ते नादं सिंहनादमिव् द्विपाः॥९॥

वानर भित्रे चंचल सहन गर्जना न ते।

करतील जसा सिंहनादा न करी गज॥९॥

विद्रुते च बले तस्मिन् रामः त्रिंआ सह।

अवशस्ते निरालम्बः प्रहस्त वशमेष्यति॥१०॥

प्रहस्ता वानरसेना पळुनी जाता अशी।

अधीन तुज होतील श्रीराम लक्ष्मणासह॥१०॥

आपत्संशयिता श्रेयो नात्र निःसंशयीकृता।

प्रतिलोमानुलोभं यत् तु नो मन्यसे हितम॥११॥

मृत्यु होवो अथवा न होवो युद्धात श्रेष्ठच तो।

तुज हितकर काय वाटे सांग तसे आम्हा॥११॥

रावणेनैवमुक्तस्तु प्रहस्तो वाहिनीपतिः।

राक्षसेन्द्रमुवाचेदमसुरेन्द्रमिवोशना॥१२॥

रावण बोलता ऐसे प्रहस्त विचार त्याचा।

करी व्यक्त शुक्राचार्य जसा असुरराजास॥१२॥

राजन् मन्त्रितपूर्वं न कुशलैःसह मन्त्रिभिः।

विवादश्चापि नो वृत्तः समवेक्ष्य परस्परम॥१३॥

कुशल मन्त्र्यांसह विचार केला असे राजन् ।

परि न निर्णय झाला त्यावेळी कोणताही॥१३॥

प्रदानेन तु सीतायाः श्रेयो व्यवसितं मया।

अप्रदाने पुनर्युद्धं दृष्टमेवं तथैव नः॥१४॥

कल्याण आमुचे असे सीता परत करण्यात।

नच परत केल्यास युद्धाचे संकट दिसे॥१४॥

सोऽहं दानेश्च मानैश्च सततं पूजितस्त्वया।

सान्त्वैश्च विविधैः काले किंन कुर्या हितं तव॥१५॥

सत्कारिले मज तुम्ही दाने माने सान्त्वने।

तेव्हां कोणतेही कार्य करीन तव हितास्तव॥१५॥

नहि मे जीवितं रक्ष्यं पत्रदारधनानि च।

त्वं पश्य मां जुहूषन्तं त्वदर्थे जीवितं युधि॥१६॥

पर्वा न मज प्राणांची स्त्री पुत्र धन आदिंची।

आहुति मम जीवाची पहा देता तुम्हास्तव॥१६॥

एवमुक्त्वा तु भर्तारं रावणं वाहिनीपतिः।

उवाचेदं बलाध्यक्षान् प्रहस्तः पुरतः स्थितान्॥१७॥

स्वामी रावणा बोलुनि ऐसे प्रहस्त सेनापति।

पुढे उभ्या सेनाध्यक्षां ऐसे वचन बोलला॥१७॥

समानयत मे शीघ्रं राक्षसानां महाबलम्।

मबाणानां तु वेगेन हतानां च रणाजिरे॥१८॥

अद्य तृप्यन्तु मांसादाः पक्षिणः काननौकसाम्।

राक्षसांची विशाल सेना मजजवळी घेऊन या।

मेलेल्या मम बाणांनी वानरमांस खाउनी॥१८॥

पक्षी मांसाहारी आज तृप्त होउनि जातिला।

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा बलाध्यक्षा महाबलाः॥१९॥

बलमुयोजयामासुस्तस्मिन् राक्षसमन्दिरे।
वच ऐकुनिया त्याचे सेनाध्यक्ष जमविती। ॥१९॥
सेना एकत्र लढण्या रावणमहालापाशी।
सा बभूव मुहूर्तेन भौमैर्नानाविधायुधैः॥२०॥
लङ्का राक्षसवीरैस्तैर्गजैरिव समाकुला।
अस्त्रशस्त्रासह नाना हत्तीसम भयानक॥२०॥
राक्षसवीरांनी जाई भरुनी लङ्कापुरी।
हुताशनं तर्पयतां ब्राह्मणाश्च नमस्यताम्॥२१॥

आज्यगन्धप्रतिवहः सुरभिर्मरुतो ववौ।
 अग्नीस आहुति देती तुपाची नमति ब्राह्मणां।
 सुगन्धित तुपाने त्या वायु वाहु लागला।
 रुजश्च विविधाकारा जगृहुस्त्वभिमन्त्रिताः॥२२॥
 संग्रामसज्जाः संहृष्टा धारयन् राक्षसास्तदा।
 करती धारण माला मन्त्राने अभिमन्त्रिताः॥२२॥
 युद्धयोग्य वेषभूषा हर्षाने करति धारणा।
 सधनुष्काः कवचिनो वेगादाप्लुत्य राक्षसाः॥२३॥

रावणं प्रेक्ष्य राजानं प्रहस्तं पर्यवारयन्।
 धनुष्यकवचासह करुनी रावणदर्शन्॥२३॥
 उभे प्रहस्ता घेरुनि चारी बाजूनी राहती।
 अथामन्त्र्य तु राजानं भेरीमाहृत्य भैरवाम्॥२४॥
 आरुरोह रथं युक्तः प्रहस्तः सज्जकल्पितम्।
 वाजवुनी राजाज्ञेने भयंकर भेरी नन्तर॥२४॥
 करुनी कवच धारण प्रहस्त युद्धा उद्यत।
 सुसज्जित अस्त्रशस्त्रे रथावर होइ आरुढ।

हयैर्महाजवैर्युक्तं सम्यक्सूतं सुसंयतम् ॥२५॥

महाजलदनिर्घोषं साक्षाच्चन्द्रार्कभास्वरम्।

रथा हय वेगवान् कार्यकुशल सारथी ॥२५॥

ध्वनि घर्घर मेघासम रथ चन्द्रसूर्यासम।

उरगध्वजदुर्धर्षं सुवरूथं स्वपस्करम् ॥२६॥

सुवर्णजालसंयुक्तं प्रहसन्तमिवश्रिया।

दुर्धर्षं प्रतीत होई सर्पाकार ध्वजामुळे ॥२६॥

सुवर्ण जाळीने युक्त रक्षाकवच सुन्दर ।

ततस्तं रथमास्थाय रावणार्पितशासनः॥२७॥

लंकाया निर्ययौ तूर्णं बलेन महता वृतः।

रथी बैसुनी प्रहस्त रावणाज्ञेने लंकेतुनी॥२७॥

निघे बाहेर विशाल सेनेसह त्वरित तो।

ततो दुन्दुभिनिर्घोषः पर्जन्यनिनदोपमः।

वादित्राणां च निनदः पूर्यन्निवमेदिनीम्॥२८॥

तेव्हां दुन्दुभिनाद गम्भीर मेघनादासमा

नाद अन्य वाद्यांचा करी परिपूर्ण पृथ्वीस॥२८॥

शुश्रुवे शङ्खशब्दश्च प्रयाते वाहिनीपतौ।
 निनदन्तः स्वरान् घोरान् राक्षसा जग्मुरग्रतः॥२९॥
 भीमरूपा महाकायाः प्रहस्तस्य पुरः सराः।
 प्रस्थाने सेनापतिच्या शङ्खशब्द निनादत ।
 विशालकाय राक्षस चालती प्रहस्तापुढे॥२९॥
 भयानक रूपधारी गर्जती भयंकर स्वरे।
 नरान्तकः कुम्भहनुर्महानादः समुन्नतः।
 प्रहस्तसचिवा ह्येते निर्ययुः परिवार्य तम्॥३०॥

प्रहस्तासवे निघती घेरुनी सचिव चार त्या ।

नरान्तक कुम्भहनु महानाद समुन्नत॥३०॥

व्यूढेनैव सुघोरेण पूर्वद्वारात् स निर्ययौ।

गजयूथनिकाशेन बलेन महता वृतः॥३१॥

गजसमूहे विशाल सेना बलवान जी।

करूनी व्यूहरचना पूर्वद्वारातुन निघे॥३१॥

सागरप्रतिमौघेन वृतस्तेन बलेन सः।

प्रहस्तो निर्ययौ क्रुद्धः कालान्तकयमोपमः॥३२॥

सागरासम विशाल सेनेसह प्रहस्त निघे।
 दिसे क्रुद्ध यमासम प्रलयकालसंहारक॥३२॥
 तस्य निर्याणघोषेण राक्षसानां च नर्दताम्।
 लंकायां सर्वभूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः॥३३॥
 प्रस्थानसमयी त्याच्या घोष गम्भीर होतसे।
 चित्कार करती प्राणी त्यामुळे भयभीत जे॥३३॥
 व्यभ्रमाकाशमाविश्य मांसशोणितभोजनाः।
 मण्डलान्यपसव्यानि खगाश्चक्रू रथं प्रति॥३४॥

उडोनि निरभ्र नभी पक्षी मांसभक्षक
 प्रहस्तरथाभोवती घिरट्या घालु लागले॥३४॥
 वमन्त्यः पावकज्वालाः शिवा घोरा बवाशिरे।
 अन्तरिक्षात् पपातोल्का वायुश्च परुष ववौ॥३५॥
 गिधाडे अशुभ बोल अग्निज्वालेसम मुखे।
 बोलती उल्कापात होत नभातून वायूसवे॥३५॥
 अन्योन्यमभिसंरब्धा ग्रहाश्च न चकाशिरे।
 मेघाश्च खरनिर्घोषा रथस्योपरि रक्षसः॥३६॥

ववषू रुचिरं चास्य चिषिचुश्च पुरःसरान्।
 केतुमूर्धनि गृध्रस्तु विलीनो दक्षिणामुखः॥३७॥
 नन्धन्नुभयतः पारवं समग्रां श्रियमाहरत्।
 एकमेकासवे युद्ध तेव्हां ग्रह करु लागती।
 गर्दभासम मेघ गर्जना करु लागती॥३६॥
 वर्षुनी रक्त सैनिका पुढील मागे खेचती।
 ध्वजावर बसे गृध्र करुनी दक्षिणमुख॥३७॥
 अशुभ बोलुनि छिन्न राक्षसशोभा करी।

सारथेर्बहुशश्चास्य संग्रामवगाहतः॥३८॥

प्रतोदो न्यपतद्धस्तात् सूतस्य हयसादिनः।

सारथी अश्वा हाकता प्रवेश करता रणी॥३८॥

प्रतोद त्याच्या हातुन निसटतसे अनेकदा।

निर्याणश्रीश्च या च स्याद् भास्वरा च सुदुर्लभा॥३९॥

सा ननाश मुहूर्तेन समे च स्वलिता हयाः।

दो घडीत प्रहस्ताची शोभा अप्रतिम दुर्लभा॥३९॥

नष्ट होई अडखळुनी पडती अश्व भूवरी।

प्रहस्तं तं हि निर्यान्तं प्रख्यातगुणपौरुषम्।
 युधि नानाप्रहरणा कपिसैन्याभ्यवर्तत॥४०॥
 गुणपौरुषे प्रख्यात प्रहस्त येता रणी ।
 वानरसेना पुढे येई विविध आयुधांसवे॥४०॥
 अथ घोषः सुतुमुलो हरीणां समजायत।
 वृक्षानारुजतां चैव गुवीर्वै गृह्णतां शिला॥४१॥
 वानरांचा भयंकर कोलाहल होतसे
 उचलती शिळा भारी जेव्हां तोडति वृक्ष ते ॥४१॥

नदतां राक्षसानां च वानराणां च गर्जताम्।
 उभे प्रमुदिते सैन्ये रक्षोगणवनौकसाम्॥४२॥
 राक्षसांचा सिंहनाद तश्या वानरगर्जना।
 तुमुल नाद सैन्याचा हर्षोल्लासे स्फुरित जे॥४२॥
 वेगितानां समर्थानामन्योन्यवधकांक्षिणाम्।
 परस्परं चाव्हयतां निनादः श्रूयते महान्॥४३॥
 वेगवान समर्थ जे वधण्यास परस्परां।
 उत्सुक त्यांच्या ध्वनिने आसमन्त भरतसे॥४३॥

ततः प्रहस्तः कपिराजवाहिनीमभिप्रतस्थे विजयाय दुर्मतिः।
विवृद्धवेगां च विवेश तां चमूं मुमुर्षुः शलभो विभावसुम्॥४४॥
प्रहस्त दुर्बुद्धि विजयाभिलाषे कपिराजसेनेप्रति जात जैसा।
पतंग आगीत मरण्या करी तो शिरण्याचा प्रयत्न सेनेमध्ये॥४४॥

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये युद्धकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः॥५७॥

युद्धकाण्ड सर्ग ५८

ततः प्रहस्तं निर्यान्तं दृष्ट्वा रणकृतोद्यमम्।
उवाच सस्मितं रामो विभीषणदरिदमः॥१॥
पडता बाहेर सज्ज युद्धा प्रहस्ता पाहुनि ।
श्रीराम हासुनी बोले विभीषणास शब्द हे॥१॥
क एष सुमहाकायो बलेन महता वृतः।
आगच्छति महावेगः किंरूपबलपौरुषः॥२॥

आचक्ष्व मे महाबाहोर्यवन्तं निशाचरम्।
 महाकाय महावेग मोठ्या सेनेसह कोण हा।
 येतसे तयाचे रूप बल पौरुष केवढे॥२॥
 पराक्रमी राक्षसाचा करुनी दे परिचय ।
 राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच बिभीषणः॥३॥
 एष सेनापतिस्तस्य प्रहस्तो नाम राक्षसः।
 लङ्कायां राक्षसेन्द्रस्य त्रिभागबलसंवृतः।
 वीर्यवानस्त्रविच्छूरः प्रख्यात पराक्रमः॥४॥

श्रीरामवच ऐकून बिभीषण त्या उत्तरे।
 सेनापति रावणाचा हा प्रहस्त नामे असे।
 त्रिभाग लंकासेनेचा त्याच्याभोवती असे।
 अस्त्रतज्ञ महावीर संपन्न बल विक्रमे॥४॥

ततः प्रहस्तं निर्यान्तं भीमं भीमपराक्रमम्।
 गर्जन्तं सुमहाकाय राक्षसैरभिसंवृतम्॥५॥

ददर्श महती सेना वानराणां बलीयसाम्।
 अभिसंजातघोषाणां प्रहस्तमभिगर्जताम्॥६॥

पाहता वानरसेना प्रहस्ता भीमपराक्रमी।
 महाकाय वेढलेला बहुसंख्यांक राक्षसे।
 गर्जना करीत येता महान कोलाहल।
 गर्जना करती त्याला पाहुनिया उच्चस्वरे॥६॥
 खड्गशक्त्यृष्टिशूलाश्च बाणानि मुसलानि च।
 गदाश्च परिघाः प्रासा विविधाश्च परश्वधाः॥७॥
 धनूंषि च विचित्राणि राक्षसानां जयैषिणम्।
 प्रगृहीतान्यराजन्त वानरानभिधावताम्॥८॥

विजयोत्सुक राक्षस वानरांप्रति धावती।
 खड्ग शक्ति शूल बाण गदा परिघ मूसल।
 विचित्र धनुष्य हाती परशु नाना प्रकारचे।
 हाती घेउनिया शस्त्रे अशी नाना प्रकारची॥८॥
 जगूहुः पादपांश्रापि पुष्पितांस्तु गिरीस्तथा।
 शिलाश्च विपुला दीर्घा योद्धुकामाः प्लवङ्गमाः॥९॥
 सपुष्प वृक्ष पर्वत शिला मोठमोठ्या तश्या।
 युद्धेच्छु वानरसुद्धा उचलती शस्त्रे अशी॥९॥

तेषामन्योन्यमासाद्य संग्रामः सुमहानभूत्।
 बहूनामश्मवृष्टिं च शरवर्षं च वर्षताम्॥१०॥
 उभय पक्षांच्या वीरांचा संग्राम घोर होतसे।
 वर्षाव ज्यात शिलांचा बाणांचा तैसा होतसे॥१०॥
 बहवो राक्षसा युद्धे बहून् वानरपुङ्गवान्।
 वानरा राक्षासांश्चापि निजघ्नुर्बहवो बहून्॥११॥
 अनेक वानरांचा करती संहार राक्षस जसे।
 राक्षसांचाहि अनेक करती तैसेच वानर॥११॥

शूलैः प्रमथिताः केचित् केचित् परमायुधैः।
 परिघुराहताः केचित् केचिच्छिन्नाः परश्वधैः॥१२॥
 काही वानर शूलाने काही चक्राने मृता।
 काही परिघांनी छिन्न फर्शांनी कित्येक तसे ॥१२॥
 निरुच्छवासाः पुनः केचित् पतिता जगतीतले।
 विभिन्नहृदयाः केचिदिषुसंधानसाधिताः॥१३॥
 पड्ती भूमीवरी काही घेता न श्वासोच्छवासा।
 होउनि तीरांचे लक्ष्य हृदय विदीर्ण होउनी॥१३॥

केचिद् द्विधा कृताः खड्गैः स्फुरन्तः पतिता भुवि।

वानरा राक्षसैः शूरैः पार्श्वतश्च विदारिताः॥१४॥

वानर काही दुभंगून राक्षसखड्गे भूवरी।

पडती दुभंगती काहीं हल्ल्याने पाठिमागुनी॥१४॥

वानरैश्चापि संकृद्धै राक्षसौघाः समन्ततः।

पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च सम्पिष्टा वसुधातले॥१५॥

कृद्ध वानरही वृक्ष पर्वतशिखरे घेउनी।

झुंडीस राक्षसांच्या कूट करिती पिटूनिया॥१५॥

वज्रस्पर्शतलैर्हस्तैर्मुष्टिभिश्च हता भृशम्।
 वमन् शोणितमास्येभ्यो विशीर्णदशनेक्षणाः॥१६॥
 वानरे वज्रमुष्टीने हस्ते पिटता राक्षसां।
 रक्त ओकुनिया होती दंत नेत्र विहीन ते॥१६॥
 आर्तस्वनं च स्वनतां सिंहनादं च नर्दताम्।
 बभूव तुमुलः शब्दो हरीणां रक्षसामपि॥१७॥
 आर्तनाद करती काही काही सिंहगर्जना।
 राक्षस वानर यांचा कोलाहल होई असा ॥१७॥

वानराः राक्षसाः कृद्धाः वीरमार्गमनुव्रताः।
 विवृत्तवदनाः क्रूराश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत्॥१८॥
 राक्षस वानर वीर पाठ न दाखवती रणा।
 क्रूरतापूर्ण करती कृत्य निर्भय होउनी॥१८॥
 नरान्तकः कुम्भहनुमहानादः समुन्नतः।
 एते प्रहस्तसचिवाः सर्वे जघ्नुर्वनौकसः॥१९॥
 नरान्तक कुम्भहनु महानाद समुन्नत।
 सचिव हे प्रहस्ताचे वधू लागति वानरा ॥१९॥

तेषां निपततां शीघ्रं निजतां चापि वानरान्।
 द्विविदो गिरिशृङ्गेण जघानैक नरान्तकम्॥२०॥
 शीघ्र आक्रमण एक त्यातील नरान्तक।
 करता पर्वतशिखरे द्विविद ठार करी तथा॥२०॥
 दुर्मुखः पुनरुत्थाय कपिः सविपुलद्रुमम्।
 राक्षसं क्षिप्रहस्तं तु समुपन्नतमपोथयत्॥२१॥
 दुर्मुख विशाल वृक्ष उचलुनी समुन्नता।
 शीघ्र जो चालवी हात टाकीतसे कुचलुनी॥२१॥

जाम्बवांस्तु सुसंकुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम्।
 पातयामास तेजस्वी महानादस्य वक्षसि॥२२॥
 उचलुनी शिळा भारी तेजस्वी क्रुद्ध जाम्बवान्।
 प्रहार महानादाच्या वक्षी करी ती फेकुनी ॥२२॥
 अथ कुम्भहनुस्तत्र तारेणासाद्य वीर्यवान्।
 वृक्षेण महता सद्यः प्राणान् संत्याजयद् रणे॥२३॥
 उरे कुम्भहनु भिडला तार नामक वानरा।
 आणि विशाल वृक्षाने स्वप्राणास तोही मुके॥२३॥

अमृष्यमाणस्तत्कर्म प्रहस्तो रथमास्थित्ः।

चकार कदनं घोरं धनुष्याणिर्वनौकसाम्॥२४॥

पराक्रम वानरांचा प्रहस्तास रथातिला।

न पाहवे धनुष्यबाण मग घेई हातामध्ये।

आणि तो घोर संहार त्यांचा करु लागला॥२४॥

आवर्त इव संजज्ञे सेनयोरुभयोस्तदा।

क्षुभितस्याप्रमेयस्य सागरस्येव निःस्वनः॥२५॥

उभय सैन्ये दिसती जलाच्या आवर्तासम।

गर्जना होतसे त्यांची विक्षुब्ध सागरासम॥२५॥

महता हि शरौघेण राक्षसो रणदुर्मदः।

अर्दयामास संक्रुद्धो वानरान् परमाहवे॥२६॥

शरांनी आपुल्या क्रुद्ध रणदुर्मद राक्षसा

पीडण्या करि आरंभ महासमरात वानरां॥२६॥

वानराणां शरीरेस्तु राक्षसानां च मेदिनी।

बभूवातिचिता घोरैः पर्वतैरिव संवृता॥२७॥

राक्षस नि वानरांच्या प्रेतांचे पडुनी ढीग।

भयानक पर्वतांनी जणु भू जाई झाकली॥२७॥

सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना सम्प्रकाशते।

संछन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितैः॥२८॥

युद्धभूमी आच्छादित रुधिरे शोभते जशी।

पलाशपुष्पे वैशाखी वन्यभूमी सम दिसे॥२८॥

हतवीरौघवप्रां तु भग्नायुधमहाद्रुमाम् ।

शोणितौघमहातोयां यमसागरगामिनीम्॥२९॥

यकृत् प्लीहमहापङ्कां विनिकीर्णान्त्रशैवलाम्।

भिन्नकायशिरोमीनामङ्गावयवशादलाम्॥३०॥
 गृध्रहंसवराकीर्ण कङ्कसारससेविताम्।
 मेदः फेनसमाकीर्णामार्तस्तनितनिःस्वनाम्॥३१॥
 तां कापुरुषदुस्तारां युद्धभूमिमयीं नदीम्।
 नदीमिव घनापाये हंससारससेविताम्॥३२॥
 राक्षसाः कपिमुख्यास्ते तेरुस्तां दुस्तरां नदीम्।
 यथा पद्मरजोध्वस्तां नलिनी गजयूथपाः॥३३॥
 मृत देह वीरांचे असती दोन जिचे तटा।

रक्तप्रवाह महान जलराशि जिची असे॥२९॥
 अस्त्रशस्त्रे छिन्नभिन्न तटवर्ती वृक्षापरी।
 समुद्रा यमलोकरूपी नदी ऐसी मिळतसे॥३०॥
 यकृत प्लीहा वीरांचे महान पंक जणु।
 कापलेली धडे शिरे दिसती मत्स्यासमान॥३१॥
 गृध्र हंसासमान जेथे बनुनि राहती
 शरीर अवयव केश दिसती गवतासमान्॥३२॥
 कङ्करूपी सारस सेवन ज्याचे करती।

फेसासमान घर्म पसरे सर्वत्र दिसे॥३३॥
 चित्कारच् पीडितांचे कलरव ज्याचा असे।
 युद्धभूमी ऐसी नदी पार करणे दुर्बळा॥३४॥
 दुष्कर जिला करती पार कपि राक्षस।
 जसे गजयूथपति कमलपरागे आच्छादित।
 करती पार पुष्करिणी हंसे सारसे सेवित।
 तैसे कपि राक्षस वीर करती पार नदीस॥२९-३३॥
 ततः सृजन्तं बाणौघान् प्रहस्तं स्यन्दने स्थितम्।

ददर्श तरसा नीलो विधमन्तं प्लवङ्गमान्॥३४॥

पाहतसे तेव्हां नील बाणसमूहे प्रहस्ता।

करता संहार् वेगे कपींचा रथि बैसुनी ॥३४॥

उद्धृत इव वायुः खे महदभ्रबलं बलात्।

समीक्ष्याभिद्भुतं युद्धे प्रहस्तो वाहिनीपतिः॥३५॥

रथेनादित्यवर्णेन नीलमेवाभिदुद्रुवे।

उडवीत जसा वायू आकाशी मेघां जसा।

तसा नील राक्षसांचा संहार् करण्या लागला॥३५॥

पाहुनी प्रहस्थ रथी त्याच्यावर जाइ चालुनी।
 स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य परमाहवे॥३६॥
 नीलाय व्यसृजद बाणान् प्रहस्तो वाहिनीप्तिः।
 श्रेष्ठ धनुर्धारी नायक राक्षसांचा प्रहस्त तो॥३६॥
 करी वर्षाव बाणांचा स्वधनुष्ये नीलावरी।
 ते प्राप्य विशिखा नीलं विनिर्भिद्य समाहिताः॥३७॥
 महीं जग्मुर्महावेगा रोषिता इव पन्नगाः।
 बाण ते महावेगाने नीला विदीर्ण करुनि ॥३७॥

क्रुद्ध सर्पापरि शिरती भूमीत सावधपणे।
 नीलः शरैरभिहितो निशितैर्व्वलनोपमैः॥३८॥
 स तं परमदुर्धर्षमापपन्तं महाकपिः।
 प्रहस्तं ताडयामास वृक्षमुत्पाट्य् वीर्यवान्॥३९॥
 घायाळ होतसे नील अग्नीसम बाणांमुळे॥३८॥
 संतापुनी उपटुनी वृक्ष प्रहस्तावरी चालुनी।
 जाउनी करी आघात प्रहस्तावर त्यासवे॥३९॥
 स तेनाभिहतः क्रुद्धो नर्दन् राक्षस पुङ्गवः।

ववर्ष शरवर्षाणि प्लवगानां चमूपतौ॥४०॥

त्यामुळे प्रहस्त क्रुद्ध गर्जना करुनी महा।

तीरवर्षा करीतसे कपिसेनापतीवरी॥४०॥

तस्य बाणगणानेव राक्षसस्य दुरात्मनः।

अपारयन् वारयितुं प्रत्यगृह्णान्निमीलितः।

यथैव गोवृषो वर्ष शारदं शीघ्रमागतम्॥४१॥

एवमेव प्रहसतस्य शरवर्षान् दुरासदान्।

निमीलिताक्षः सहसा नीलः सेहे नीलः सेहे दुरासदान्॥४२॥

राक्षसबाणसमूहा असमर्थ निवारण्या।
 नील अंगावर सर्व घेई डोळे झाकुनी।
 वळू जसा अंगावर वर्षाजल सहतसे॥४१॥
 तैसा प्रहस्ताचा नील बाणवर्षाव सहन
 करतसे मूक् राहून नेत्र बन्द करूनिया॥४२॥
 रोषितः शरवर्षेण् सालेन महता मगान्।
 प्रजघान् हयान् नीलः प्रहस्तस्य महाबलः॥४३॥
 कोपित बाणवर्षावे सालवृक्ष घेउनि महा।

नील प्रहस्ताच्या मारे रथाच्या घोड्यांसही॥४३॥

ततो रोषपरीतात्मा धनुस्तस्य दुरात्मनः।

बभञ्ज तरसा नीलो ननाद च पुन; पुन;॥४४॥

नंतर अतिक्रोधाने वेगपूर्वक नील तो।

धनुष्या त्याच्या तोडून् गर्जतसे पुनः पुन्हा॥४४॥

विधनुः स कृतस्तेन प्रहस्तो वाहिनी पतिः।

प्रगृह्य मुसलं घोरं स्यंदनादवपुप्लुवे॥४५॥

धनुष्य रहित होता भयानक मुसळ हाती।

घेउनिया रथातून प्रहस्त मारतसे उडी॥४५॥

तावुभौ वाहिनीमुख्यो जातवैरी तरस्विनौ।

स्थितौ क्षतजसिक्ताङ्गौ प्रभिन्नाविव कुञ्जरौ॥४६॥

उभय सेनाप्रमुख वेगशाली वैरी तसे ।

रक्ताने न्हालेले जणु मद्युक्त गजासम॥४६॥

उल्लिखन्तौ सुतीक्ष्णाभिर्दष्ट्राभिरितरेतरम्।

सिंहशार्दूलसदृशौ सिंहशार्दूलचेष्टितौ॥४७॥

चावुनी एकमेका ते अङ्गे करति घायला।

सिंहवाघासम शूर तसेच विजया उत्सुक॥४७॥

विक्रान्तविजयौ वीरौ समरेष्वनिवर्तिनौ।

काङ्क्षमाणौ यशः प्राप्तुं वृत्रवासवयोरिव॥४८॥

पराक्रमी विजयी युद्धी न पाठ दाखवणारे।

वृत्र इन्द्रासम युद्धी यशाभिलाषा त्यां असे॥४८॥

आजघान तदा नीलं ललाटे मुसलेन सः।

प्रहस्तः परमायत्तस्ततः सुस्राव शोणितम्॥४९॥

आघात नीलललाटी प्रहस्त मुसळे करी।

त्यामुळे रक्ताची धारा तेथून वाहु लागली॥४९॥
 ततः शोणितदिग्धाङ्गः प्रगृह्य च महातरुम्।
 प्रहस्तस्योरसि क्रुद्धो विससर्ज महाकपिः॥५०॥
 शरीरे रक्तलांछित क्रोधे नील महाकपि।
 विशाल वृक्ष आघात प्रहस्ताच्या उरी करी॥५०॥
 तमचिन्त्यप्रहारं स प्रगृह्य मुसलं महत्।
 अभिदुद्राव बलिनं बलम्मीलं प्लवंगमम्॥५१॥
 पर्वा न त्याची करता मोठे मुसळ घेउनी।

धावे प्रहस्त बलवान वानर वीराकडे ॥५१॥

तमुग्रवेगं संरब्धमापतन्तं महाकपिः।

ततः सम्प्रेक्ष्य जग्राह महावेगो महाशिलाम्॥५३॥

करता आक्रमण वेगे पाहुनी नील राक्षसा।

हाती महाकपि नील शिळा भारी एक घेतसे॥५२॥

तस्य युद्धाभिकामस्य मृधे मुसलयोधिनः।

प्रहस्तस्य शिलां नीलो मूर्धिर्न तूर्णमपातयत्॥५३॥

मुसळासह येणाऱ्या प्रहस्ताच्या मस्तकी।

शिळेचा करी आघात नील रणभूमीवरी॥५३॥

नीलेन कपिमुख्येन विमुक्ता महती शिला।

विभेद बहुधा घोरा प्रहस्तस्य शिरस्तदा॥५४॥

शिलेने भयंकर त्या कपिवर नीले फेकल्या।

फुटुनी शिर प्रहस्ताचे छिन्नविछिन्न होतसे॥५४॥

स गतासुर्गतश्रीको गतसत्त्वो गतेन्द्रियः।

पपात् सहसा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः॥५५॥

प्राण जाउनी त्याचे तेज बल इन्द्रियाविना।

वृक्षापरि तुटलेल्या पृथ्वीवर् तो पडतसे॥५५॥
 विभिन्नशिरसस्तस्य बहु सुस्राव शोणितम्।
 शरीरादपि सुस्राव गिरेः प्रसवणं यथा॥५६॥
 शरीर मस्तकातून रक्त वाहतसे जणु।
 पर्वतातुनी निर्झर पाण्याचे पाट वाहती॥५६॥
 हते प्रहस्ते नीलेन तदकम्प्यं महाबलं।
 राक्षसानामहृष्टानां लङ्कामभिजगाम ह॥५७॥
 अकम्प्य प्रहस्ता नीले मारता राक्षससेना ।

विशाल दुःखी होउनि परते ती लङ्केकडे ॥५७॥

न शेकुः समवस्थातुं निहते वाहिनीपतौ।

सेतुबन्धं समासाय विशीर्णं सलिलं यथा॥५८॥

सेना न थाम्बू शकली होता मृत सेनापति।

बान्ध तुटोनिया जाता नदीचे पाणी जसे॥५८॥

हते तस्मिंश्चमूमुख्ये राक्षसास्ते निरुद्यमाः।

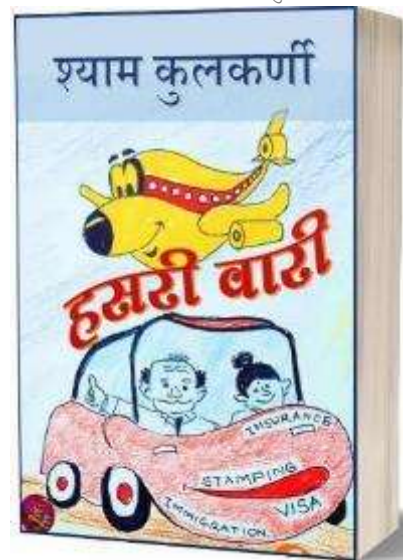
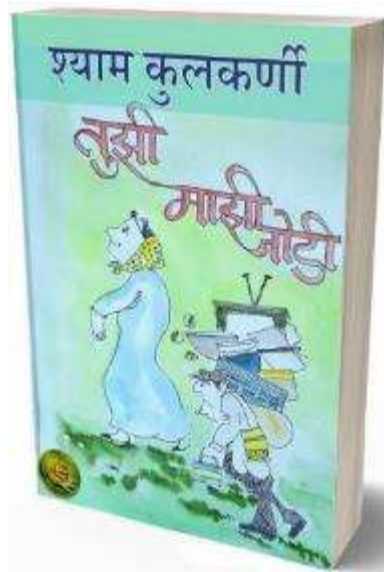
रक्षःपतिगृहं गत्वा ध्यानमूकत्वमागताः॥५९॥

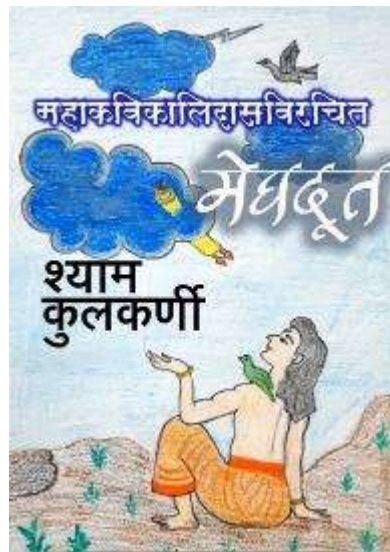
प्राप्ताः शोकार्णवं तीव्रं विसंज्ञा इव तेऽभवन्॥६०॥

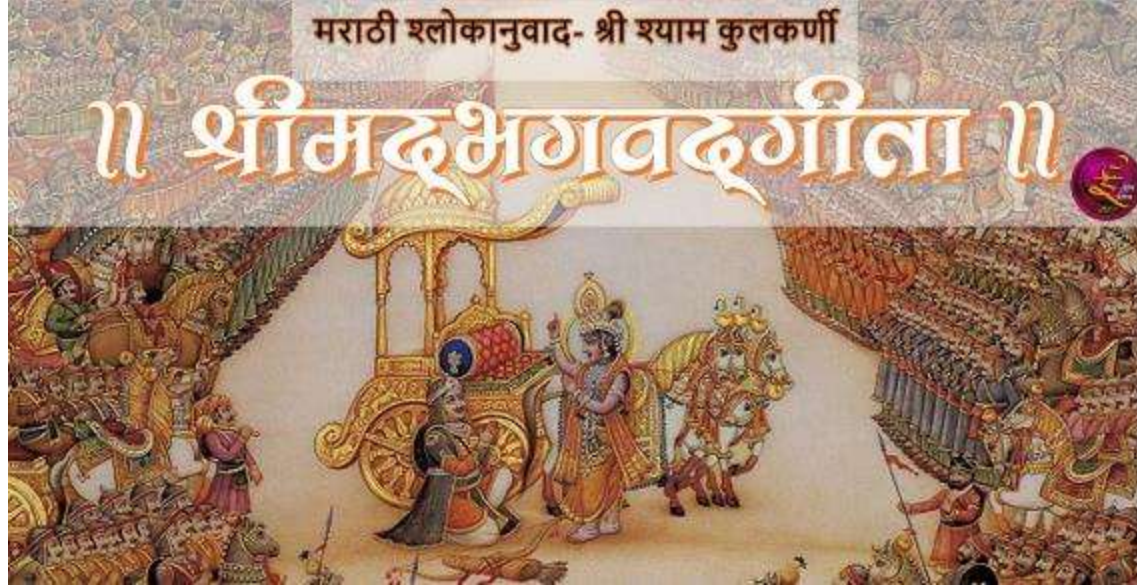
मृत सेनापती होता लढण्या नष्ट उत्साह।
 रावणभवनी जाती चिन्तेने मूक होउनी॥५९॥
 बुडुनी शोकसमुद्री बसती संज्ञा हरवुनी॥६०॥
 ततस्तु नीलो विजयी महाबलः प्रशस्यमानः सुकृतेन कर्मणा।
 समेत्य रामेण सलक्ष्मणेन प्रहृष्टरूपस्तु बभूव यूथपः॥६१॥
 विजयी महाबली नील तेव्हां प्रशंसित होउनि तदा स्वकर्मे।
 श्रीराम लक्ष्मणास येउनि भेटता तो करी हर्ष अनुभव महान्॥६१॥
 इत्याचे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये युद्धकाण्डेऽष्टपञ्चाशः सर्गः॥५८॥

श्री. श्याम कुलकर्णी यांची ई साहित्यवरची इतर नऊ पुस्तकं.
यांवर टॅप किंवा क्लिक करा. थोडं थांबा. ते उघडेल. वाचा.

लवकरच येत आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी अनुवादित

मूळ वाल्मिकी रामायण मराठी श्लोकमय पुढील भाग

www.esahity.com

9987737237

(विनामूल्य पुस्तके मिळवण्यासाठी आपले नाव व गाव Whatsapp करा)